

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فہرست مجموعہ فورٹ ویلیام کالج (کلکتہ)
در کتابخانہ آرشیو ملی ہند۔ دہلی نو

توفیق ھ۔ سبحانی، محمد رضا نصیری

ضمیمہ شمارہ ۸۵

نامہ فرہنگستان

فرہنگستان زبان و ادب فارسی

تہران، فروردین ۱۳۷۹

نامه فرهنگستان

ضمیمه شماره ۸

نام اثر: فهرست مجموعه فورت ویلیام کالج (کلکته) در کتابخانه آرشیو ملی هند - دهلی نو

مؤلف: توفیق ه. سبحانی - محمدرضا نصیری

ناشر: فرهنگستان زبان و ادب فارسی

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

بها: ۱۰۰۰ ریال

برای مشترکان: رایگان

نشانی ناشر: تهران، خیابان شهید احمد قصیر (بخارست)، نیش خیابان سوم، شماره ۸
صندوق پستی: ۶۳۹۴-۱۵۸۷۵ تلفن: ۸۷۱۰۶۸۷، ۸۷۱۲۲۸۱ دورنگار: ۸۷۲۳۲۸۵

فهرست مجموعه فورت و ویلیام کالج (کلکته) در کتابخانه آرشیو ملی هند، دهلی نو توفیق ه. سُبْحانی - محمدرضا نصیری

این فهرست شامل بخشی از نسخه‌های خطی مجموعه‌ای است که روزگاری در کالج فورت و ویلیام کلکته محفوظ بود و آن، در اصل، تکمله‌ای است بر فهرست نسخه‌های خطی کالج فورت و ویلیام حاضر به همت کتابخانه آرشیو ملی هند در دهلی تکثیر شده است. در این فهرست نیز، همانند فهرست منتشر شده پیشین (← ضمیمه شماره ۲، نامه فرهنگستان)، نسخ خطی در موضوع‌های گوناگون معرفی شده است.

کالج فورت و ویلیام را در سال ۱۸۰۰ مارکیز ولسلی (Marquess of Wellesley) تأسیس کرد. این کالج رفته‌رفته به یکی از مراکز مهم شرق‌شناسی بدل شد و، در آن شماری از محققان هندی و انگلیسی، برای تجدید حیات زبان‌های گوناگون هندی، در زمینه لغت‌شناسی مشغول به کار شده‌اند. کالج در سال ۱۸۵۴ تعطیل شده، اما کتابخانه آن به یاری مردم شهر توسعه پیدا کرده است. در همان سال ۱۸۰۰، فرمانروای منطقه، در اثنای یک سخن‌رانی، از مردم خواسته بود که کتب خطی خود را به کتابخانه اهدا کنند. از این طریق کتابخانه توانسته بود مجموعه‌ای عظیم از کتب خطی و نسخه‌های نادر گرد آورد. مجموعه تیپوسلطان هم در ۱۷۹۹ به کلکته آورده شده بود. کتب خطی ابتدا به کتابخانه سلطنتی و بعداً به کتابخانه ملی و، در ربع اول قرن بیستم، به بخش اسناد ملی، که اکنون آرشیو ملی هند خوانده می‌شود و در دهلی نو قرار دارد، انتقال یافت.

در فهرستی که دکتر راجش کومار پرتی (Dr. Rajesh Kumar Perti) در سال ۱۹۸۹ در ۱۴۳ صفحه به صورت پلی کپی به انگلیسی فراهم کرده است، جمعاً ۱۹۹ کتاب خطی فارسی و عربی و اردو، به صورت ناقص، بدون اشاره به تاریخ استنساخ و قید آغاز و انجام معرفی شده است. چون استفاده از آن فهرست و تعیین ارزش تاریخی کتاب برای مراجعه‌کنندگان فایده‌چندانی در بر نداشت، به یاری دانشمند ارجمند آقای

پروفسور محمد اسلم خان، مدیر گروه ادبیات فارسی دانشگاه دهلی، به آرشیو ملی هند مراجعه شد و، به هر تدبیر، اصل نسخه‌ها با فهرست آماده شده مقابله گردید و اطلاعات لازم بر آنها افزوده شد و فهرست کتب خطی فارسی آن کامل تر از پیش فراهم آمد. خود را مدیون عنایات آقای پروفسور محمد اسلم خان می‌دانیم و بدین وسیله از عنایات و مساعی ایشان تشکر می‌کنیم.

الف. تفسیر قرآن کریم

۱. ش ۵۴۶، Acc. No.، ردیف ۴

تفسیر حدائق الحقائق فی کشف اسرار الدقائق (معین الدین محمد الفراهی (مسکین))
حاوی بعضی آثار علما درباره تفسیر است. مسکین تألیفات دیگری چون معارج النبوه و احسن القصص دارد.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲، قطع: ۲۳×۵/۴۲ سانتی متر، ۳۸۰ گ، محشّی به معنی لغات.
آغاز: بسم... ربّنا آتانا من لدنک رحمة و هیّی لنا من امرنا رشدا...
انجام: تمام شد هذا التفسیر نقره کار تصنیف مولوی مولانا معین مسکین بخاری تمت تمام شد.

۲. ش ۹۴، ۹۵، ۶۲۰، Acc. No.، ردیف ۲

جواهر التفسیر لتحفة الامیر (حسین بن علی واعظ کاشفی)

مؤلف بر آن بوده که تمام قرآن را در چهار جلد تفسیر کند، اما فقط یک جلد آن را کامل و به امیر علی شیرنویابی اهدا کرده است. مؤلف مقدمه ای نوشته در چهار اصل و شش فصل. مجلد اول تفسیر چهار سوره قرآن است. وی هم چنین در بعضی مطالب مربوط به قرآن تحقیق کرده است. این کتاب به نام تفسیر حسینی و مواهب علیه هم خوانده می شود.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲، قطع: ۱۴×۲۹ سانتی متر، بخش اول: ۸۴ص، بخش دوم: ۶۹۰ص.

آغاز: بسم... ربّنا آتانا من لدنک رحمة... بعد از تمهید قواعد محامد الهی...

انجام: نعوذ بالله من الرّیاء و نعتصم به من وقوع الزلزل تمت م.

توضیح: نسخه دیگر به شماره ۶۲۰ نگه داری می شود و به خط محمد مراد در ۱۰۸۹ هـ ۹/۱۶۷۸م به دو خط نستعلیق و نسخ نوشته شده و قطع آن ۲۵×۵/۳۳ سانتی متر است.

۳. ش ۴۹۰، Acc. No.، ردیف ۳

سراج التّأویل فی شرح انوار التنزیل (ابو ابراهیم شهریار البلخی)

شرح و تفسیر بخش اول انوار التنزیل یا تفسیر بیضوی است. ترجمه و شرح سوره فاتحه با دیگر نسخ متفاوت است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۰ هـ، قطع: ۱۵×۵/۲۷ سانتی متر، ۱۳۲ ص، سرلوحه مذهّب.

آغاز: بسم... ای بنام تو افتتاح کلام...

انجام: تم سورة الفاتحه بحسن توفيقه تم. به حساب حروف سه هزار و سیصد بیت می شود.

۴. ش ۵۲۸، Acc. No.، ردیف ۱

فتح العزیز (شاه عبدالحلیم، شاه عبدالعزیز دهلوی)

تفسیر جزء سیام قرآن کریم مشهور به جزء عم. مؤلف فرزند شاه نعمت الله دهلوی است.

نوع خط نستعلیق، کاتب: محمد شمس الدین، تاریخ کتابت: ۱۲۶۳هـ، قطع: ۳۱×۱۱ سانتی متر،

۵۶۸گ.

آغاز: بسم... سورة تسأل و این سوره را نبأ نیز گویند. مکی است...

انجام: تفسیر سیپاره عم از فتح العزیز... اتمامیت پذیرفت... زانکه من بنده گنهکارم.

ب. درباره قرآن کریم

۵. ش ۴۷۷، Acc. No.، ردیف ۶۳

رسالة تجوید (مجهول المؤلف)

درباره اصول و حفظ قرائت قرآن کریم است و در متن کتاب آن را رساله فی وقف الالزام خوانده است.

خط: ثلث، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۱۶۲هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۵ سانتی متر، ۶۰ص.

آغاز: بسم... الحمدلله... اما بعد بدان ای خواننده قرآن که در تمام کلام الله...

انجام: تمت هذه الرسالة ۱۱۶۲ رجب المرجب سیزدم (کذا) التاريخ.

۶. ش ۴۴۵، Acc. No.، ردیف ۶۲

رسالة كشف الاقوال (قاضی جاراالله بن سیف الدین)

حاوی توضیح و تفسیر آیات و احادیث گوناگون است. مضمون پاره ای صفحات درباره استخاره

است و شعری بلند از جاراالله به فارسی در نعت رسول اکرم (ص) دارد. رساله در سال ۱۱۱۸ هـ، سال

۵۱ جلوس اورنگ زیب، استنساخ شده است.

خط: نسخ - نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۱۱۸ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵ سانتی متر، ۶۸ص.

آغاز: بسم... فصل هشتم در بیان دعا و نماز...

ج. ریاضی

۷. ش ۴۲۷، Acc. No.، ردیف ۱۹۷

رساله حساب (عبدالله شاه منصور)

این کتاب بر مبنای کتاب موسوم به خلاصه الحساب شیخ بهاء الدین عاملی تدوین شده و به سلطان محمدقلی قطب شاه گلکنده (حک: ۱۶۱۲-۱۵۸۱م) تقدیم شده است.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: سید علی، تاریخ کتابت: ۱۲۲۶ هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۵ سانتی متر، ۶۸ ص، مجدول، رطوبت رسیده، موریانه خورده.
آغاز: بسم... حمدی که مقدور نباشد حصرش و محصور نگردد قدرش و مسمی نشود ذکرش...
انجام: آنچه حروف شمال است آبی است و آنچه حروف جنوب است ترابی.

د. نجوم

۸. ش ۵۴۳، Acc. No.، ردیف ۱۸۸

رساله درباره نجوم از احادیث (ملا محمد باقر مجلسی)

رساله‌ای درباره نجوم بر اساس احادیث پیامبر اسلام (ص) و دوازده امام (ع).
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: محرم ۱۲۵۷ هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۵ سانتی متر، ۳۲ ص، بدون جلد، فرسوده.
آغاز: الحمد لله رب... اما بعد چنین گوید احقر عباد... این رساله ایست در بیان آنکه از احادیث معتبر... معلوم شود از سعادت و نحوست نجوم...
انجام: تمت رساله فی شهر محرم...

۹. ش ۴۳۵، Acc. No.، ردیف ۱۸۹

رساله نجوم (مجهول المؤلف)

رساله‌ای درباره محاسبات نجوم و دیگر اطلاعات درباره سیارات، تقدیم شده به سلطان جهان آرای بیگم.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۱۵×۱۰ سانتی متر، ۶۸ ص.

آغاز: حمد حق نعت نبی و وصف حیدر را کنم
پس دعا در حق سلطان جهان آرا کنم...
انجام: ارقام و اعداد درباره نجوم
توضیح: در پایان رساله‌ای ضمیمه شده است.

۱۰. ش ۴۴۴، Acc. No.، ردیف ۱۹۰

رسالة نجوم کمالیه (حافظ محمد کمال بن نور محمد)

رسالة کوتاهی درباره محاسبات نجوم، بر اساس علم تنجیم، احتمالاً اصل کتاب به عربی بوده و یکی از شاگردان میر مرتضی آن را برای استفاده عام به فارسی برگردانده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵ سانتی متر، ۷۸ص، جلد مقوایی فرسوده.

آغاز: این رساله نجوم کمالیه من تصنیف میرمصطفی منظومی...

انجام: منسوبات خانه‌ها تمام شد تمت.

ه. طب

۱۱. ش ۴۸۳، Acc. No. ۱۸۰، ردیف

اختیارات بدیعی (علی بن حسین انصاری معروف به حاج زین الدین عطّار)

در باب طب سنتی، بخش اول درباره مفردات و بخش دوم درباره مرکبات است. تألیف آن در ۷۷۰هـ براساس کتاب قبلی مؤلف به نام مفتاح الخزان صورت گرفته است.

خط: نستعلیق بد، کاتب: قوام‌الدین حسین، تاریخ کتابت: ۱۸۰۱۸هـ، قطع: ۲۵/۱۳×۵ سانتی متر، ۷۳ص.

آغاز: امداد حمد بیحد و اعداد سپاس ببقیاس...

توضیح: این رساله فعلاً در آرشیو نیست.

۱۲. ش ۴۹۱، Acc. No. ۱۸۴، ردیف

تحفة المؤمنین (میرمحمد مؤمن حسینی)

فرهنگ مقایسه‌ای و فهرست اصطلاحات طبّی و نام و فرمول داروهایی که در طب سنتی به کار می‌رفته است. کتاب بر اساس دیگر کتاب‌های طبّی عربی، فارسی، سنسکریت و جز آن فراهم شده است و دو قسمت دارد: قسمت اول در تشخیص و قسمت دوم در دستورات است. هم چنین مقدمه‌ای دارد در تشخیص امراض و دیگر موضوع‌های مربوط به آن.

خط: نستعلیق بد، کاتب: میرزا ظفر علی، تاریخ کتابت: ۱۲۳۸ هـ، قطع: ۲۶/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۹۰ص، عنوان‌ها با سنگرف، گاه کرم خورده.

آغاز: سبحانک اللهم یا قدوس... شکر شیرینی حیوة حکیمی را جلّ شأنه که بی نصیبان...

انجام: قد تم بحمدالله تعالی... تم

توضیح: بخشی از کتاب به خط شاه وجیه‌الدین در همان سال استنساخ شده است.

۱۳. ش ۵۲۱، Acc. No. ردیف ۱۸۳

تذکره الہند (حکیم رضا علی خان)

این کتاب درباره گیاهان و داروہایی است کہ معمولاً در معالجه سنتی ہندیان بہ کار می رفته است. این کتاب بہ استناد کتب کهن سنسکریٹ تدوین شدہ و مشتمل است بر موضوعاتی چون شاستراس (Shastras) و وید دھانتار (Vaid Dhanter) و دھانتاد. سہ تذکرہ و یک خاتمہ دارد.

خط: شکستہ نستعلیق، کاتب: پرورش علی شاہ، تاریخ کتابت: ۱۲۸۴ھ، قطع: ۳۶/۵×۲۱/۵
سانتی متر، ۵۴۰ ص، جلد مقوایی، بعضی صفحات محشّی.
آغاز: ہر گیاهی کہ از زمین روید وحدہ...
توضیح: این کتاب فعلاً در آرشیو موجود نیست.

۱۴. ش ۵۴۸، Acc. No. ردیف ۱۸۱

معزّن الادویہ (حکیم محمد حسین خان)

درباره طبّ سنتی و مفردات و مرکبات و مشتمل است بر مقدمہ و چہارده فصل و یک خاتمہ. تاریخ تألیف: ۲-۱۷۷۱م. بہ صورت الفبایی مدوّن شدہ است. این نسخہ بخش دوم کتاب دیگر مؤلف است بہ نام قراباذین یا جامع الجوامع و ذخیرۃ التراکب.

خط: نستعلیق، کاتب: غلام مولی و دیگران، تاریخ کتابت: ۱۲۴۹ھ، قطع: ۴۶×۲۵ سانتی متر، ۶۴۶ص.

آغاز: الحمد لله الذی عرفنا بنفسہ...

توضیح: این کتاب فعلاً در آرشیو موجود نیست.

۱۵. ش ۴۳۶، Acc. No. ردیف ۱۸۲

نہج البہی و طرز السہی (نظام الدین احمد)

این اثر ترجمہ کتاب نہج السوی و المنہل الزوی فی الطبّ النبوی و فرہنگ لغات آن، تألیف علامہ جلال الدین سیوطی است. در آن درمان امراض گوناگون بر اساس سخنان حضرت رسول (ص) آمده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۱۷/۵×۱۰ سانتی متر، ۴۴ ص، جلد مقوایی، پارہای اوراق محشّی.

عبارت آغازین: شاد (؟) شوند و دواوین و دفاتر آن در...

عبارت پایانی: باب الامر بالتداوی.

توضیح: آغاز افتادہ و انجام ناقص رہا شدہ است.

و. دام پزشکی

۱۶. ش ۵۲۹، Acc. No.، ردیف ۱۸۶

علاج الخیل (مجهول المؤلف)

درباره تولید، رنگ‌ها، خوی، بیماری‌ها، معالجه و دیگر ویژگی‌های اسب است و به همت جنگی، فرزند جلال نصیرالدین قنوجی، در سال ۱۰۶۵ هـ/ ۵-۱۶۵۴م تدوین شده است. در عنوان نسخه نام مؤلف آن قانیوس خوانده شده، اما از متن چنین بر می‌آید که از مؤلف متقدم دیگر است.
خط: نستعلیق بد، کاتب: ابوالمظفر محمد سعیدالدین انصاری، تاریخ کتابت: ۱۳۷۵هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۰ سانتی‌متر، ۶۸ص.

آغاز: الحمد لله الذی قدر القدر... این کتاب نفیس است در شناختن اسبان و لونه‌های ایشان...
انجام: پس او را در جای پاک باید بستن تا از بد برهد و نیکو شود والله اعلم بالصواب.
توضیح: مؤلف این کتاب را از کتاب قانلیوس حکیم، از وزرای اسکندر، ترجمه و تألیف کرده است. کتاب از روی نسخه‌ای به خط جنگی ولد جلال ناصرالدین (تألیف: ۱۰۶۵) در سال ۱۳۷۵ استنساخ شده است.

۱۷. ش ۵۲۶، Acc. No.، ردیف ۱۸۷

علاج الطیور (مجهول المؤلف)

درباره پرندگان و بیماری‌های خاص آنها، مشتمل بر ۲۱ باب. تاریخ تألیف: ۱۲۷۵هـ.
خط: نستعلیق بد، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۳۷۵هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۱/۵ سانتی‌متر، ۶۴ص.
آغاز: بعد از حمد بسیار و ثنای بی‌شمار مر خالق اللیل و النهار...
انجام: آنزمان آبداره مرغ بدهد البته بحرمت استادان سیر خواهد شد.

۱۸. ش ۵۱۲، Acc. No.، ردیف ۱۸۵

فیله نامه (سعداکبر بن اولیا بن حسن حکیم)

درباره نام‌های انواع فیل‌ها، خوی و طبیعت آنها و دیگر مطالب مربوط به همین موضوع است. از محتوای کتاب معلوم می‌شود که به پایان نرسیده است. کتاب را شکارنامه هم خوانده‌اند. مؤلف از خاندان شیخ جلیل پانی‌پتی کازرونی بوده است.
خط: نستعلیق بد، کاتب: ابوالمظفر محمد سعیدالدین انصاری، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۴هـ، قطع: ۲۳/۵×۲۱/۵ سانتی‌متر، ۱۴۸ص، کاغذ خط‌دار جدید، عنوان‌ها به شنگرف.
آغاز: حمد ایزد را که خلقت کرد آدم را از اجزای مختلفه...

انجام: کاشمیری اینها را کرانه کرده و کسرت... والسّلام علی من اتّبع الهدی.

ز. ملل و نحل

۱۹. ش ۴۸۴، Acc. No.، ردیف ۳۸

ترجمه اذکار امام نووی (یوسف بن یعقوب دهلوی)

ترجمه اذکار امام محیی الدین یحیی نووی ابن شرف، مشتمل بر سه بخش: بخش اول شجره نامه مؤلف، بخش دوم در قوانین تفسیر و بخش سوم درباره توحید است.
خط: نستعلیق، کاتب: یوسف یعقوب بن اسرائیل دهلوی، تاریخ کتابت: ذی القعدة ۹۹۹هـ، قطع: ۱۸/۵×۲۶/۵ سانتی متر، ۳۴۰ ص.

آغاز: الحمد لله الواحد القهار العزيز مقدر الاقدار...
انجام: و سلم تسليماً كثيراً كثيراً...

۲۰. ش ۴۶۰، Acc. No.، ردیف ۳۹

ترجمه کنز الدقائق (نصرالله بن محمد بن جمال الازدری معروف به کرمانی)

ترجمه کتاب کنز الدقائق است. اصل آن از ابوالبرکات عبدالله النسفی است. این ترجمه به نام کنز فارسی هم خوانده می شود. کتاب ۲۲۷ فصل در مسائل مختلف دینی بر اساس آیین حنفی دارد.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۱۵×۲۵ سانتی متر، ج ۱، ۴۷۶ ص.

آغاز: الحمد لله الذي اوضح مناهج الشريعة...
انجام: تمام شد کتاب کنز الدقائق فارسی در علم فقه مالک بنده محمد مقیم سهروردی...

۲۱. ش ۴۳۱، Acc. No.، ردیف ۵۰

خلاصه البيان شرح عقاید مولانا عبدالرحمان (مجهول المؤلف)

شرح و تفسیر کتاب اعتقاد جامی یا عقاید جامی است و آن درباره اعتقادات اهل سنت است. تاریخ تألیف: ۱۲۶۹هـ.

خط: نستعلیق، کاتب: غلام محمود صبغة الله، تاریخ کتابت: ۱۲۶۹هـ، قطع: ۱۳/۵×۲۰ سانتی متر، ۱۹۸ گ.

آغاز: جواهر زواهر تفرید و لآلی متوالی توحید نثار ساحت کبریا مساحت قدیری که...
انجام: بودم به جستجوی سن انصرام او

شد معدن جواهر فیض از دلم ندا ۱۲۶۹
کاتب الحروف...

۲۲. ش ۵۰۱، Acc. No.، ردیف ۵۸

دبستان مذاهب (موید شاه)

در باب تاریخ مذاهب مشرق زمین است، شامل دوازده تعلیم در باره آیین زرتشت، هندو، یهود، مسلمان و جز آن. تاریخ تألیف: ۶۷-۱۰۶۴ هـ.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، ق، قطع: ۳۰×۲۱/۵ سانتی متر، ۶۲۲ ص.

آغاز: ای نام تو سردفتر اطفال دبستان..

انجام: تمت تمام شد و هو علی کل شی قدیر.

توضیح: کتاب متن و حاشیه شده و با کاغذ روغنی لفافه پیچ شده است.

۲۳. ش ۳۴، Acc. No.، ردیف ۳۴

شرح الاوراد (علی بن احمد الغوری)

کتاب در شرح و توضیح اوراد شیخ شهاب الدین سهروردی است و شامل دعاهاى متفاوت و کلمات و سؤالات گوناگون است. این اثر به نام کنز العباد فی شرح الاوراد به بهاء الدین زکریای مولتانى هم نسبت داده شده است.

خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۸/۵ سانتی متر، ۴۷۶ گ، محشّی و فرسوده.

آغاز: اعظم المحامد لله العظيم و اكرم الصلوة على رسوله الكريم...

انجام: الاتعلوا على و اتونى مسلمين.

توضیح: کتاب جلد دومى هم دارد.

آغاز: بسم... کتاب البیوع بیع گاه بمعنی عقد آید...

انجام: وقت سعادت و اجابت است تمت تمام شد. جلد دوم...

۲۴. ش ۵۳۰-۵۳۱، Acc. No.، ردیف ۳۵

شرح مشکات شریف (مجهول المؤلف)

این نسخه شامل توضیح و تفسیر مشکاة المصابیح خطیب تبریزی است درباره سخنان پیامبر اسلام در موضوعات مختلف دینی.

خط: نستعلیق، کاتب: محمدسعید، تاریخ کتابت: ۱۶۳هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۳/۵ سانتی متر، ج ۱: ۸۱۲ص، ج ۲: ۷۷۶ص.

آغاز: الحمد لله اکمل الحمد علی کل الحال و فی کل حین...
انجام: و حکم عمره و حج دارد رواه البخاری تم کتاب المناسک.

۲۵. ش ۴۸۰، Acc. No.، ردیف ۳۷

طیب القلوب (محمد بن محمد بن علی)

این کتاب به نام های ظهریه و طب القلوب هم خوانده شده و در باب مباحث اسلامی است بر اساس فقه حنفی و نیز حاوی سخنانی از پیامبر اسلام (ص) و برخی مسائل دینی دیگر.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۹۸۰هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۳۰۰ص، فرسوده.

آغاز: شکر و سپاس خداوندی را که بیافرید عالم را...
انجام: تمت الكتاب بعون الملك الوهاب.

۲۶. ش ۴۲۲، Acc. No.، ردیف ۱۴

فتوح الاوراد (فتح محمد بن عین العرفا)

شامل دعا های ایام مختلف بر اساس فقه حنفی که بر اساس سخنان سید کریم الله الحسینی مدوّن شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: سید وجیه الدین، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۱هـ، قطع: ۲۲×۱۵ سانتی متر، ۴۷۸ص، محشّی، پاره ای کلمات با شنگرف.

آغاز: بسم... فهرست کتاب فتوح الاوراد تصنیف فتح محمد بن... فتح اول در بیان اعمالی که از ابتدای صبح تا ظهر است...

انجام: و اگر هزار بگوید بالقطع حاجت برآید بمنّه و کرمه.

۲۷. ش ۴۷۱، Acc. No.، ردیف ۱۳

فقه حنفی (مجهول المؤلف)

مشمول بر مباحث مذهبی بر اساس فقه حنفی به زبان فارسی و ترکی، فصل های گوناگونی درباره طهارت و صلوات دارد.

خط: نستعلیق بد، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۱هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۵ سانتی متر، ۴۶۰ص.

آغاز: به آرنج واسطه [...] فرض نی مسح ربع سر...
توضیح: آغاز و انجام افتاده و فرسوده است.

۲۸. ش ۵۷۸، Acc. No. ردیف ۲۵

مجموعه خانی (کمال کریم ناگوری)

این کتاب مشتمل است بر ۵۵ فصل درباب قوانین اسلامی و مسائل دینی بر اساس فقه حنفی و به بهرام خان اهدا شده است.

خط: نسخ، کاتب: طاهر، تاریخ کتابت: ۱۰۱۷هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۳۹۶ص.
آغاز: حمد و ستایش مر پادشاهی را که دارالملک آباد نهاد انسانی بعزّ دین اسلام رسانیده اوست...
انجام: هم این مسایل فرض آمد سی و یکصد شمار.
توضیح: در پایان رساله‌ای به نام چهل مسئله به خط عبدالنبی و ۴ص آمده است.

۲۹. ش ۴۵۴، Acc. No. ردیف ۲۶

مجموعه سلطانی (مجهول المؤلف)

مجموعه سؤال و جواب است از مسائل مختلف دینی بر اساس فقه حنفی. احتمالاً این کتاب به دستور سلطان محمود غزنوی گردآوری شده است. ۴۳ فصل دارد در طهارت، نماز، روزه و جز آن.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: شیخ سلطان محمد، تاریخ کتابت: ۱۱۳۲هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵ سانتی متر، ۲۱۰ص.

آغاز: الحمد لله رب العالمین و العاقبة... این کتابی است در بیان مسائل فقه در عبادت...
انجام: تمت تمام شد.

توضیح: آخرین برگ و بسیاری از برگ‌های درونی فرسوده است.

۳۰. ش ۴۵۶، Acc. No. ردیف ۲۷

مزرع الحسنات (محمد فاضل بن محمد عارف دهلوی)

شرحی است بر کتاب دلائل الخیرات و سوارق الانوار فی فضائل الصلوات ابو عبدالله محمد بن سلیمان. کتاب با اهمیت دعا و صلوات بر پیامبر اسلام آغاز می‌شود.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵ سانتی متر، ۷۲۰ص.

آغاز: هذا دعا الاستفتاح و الاعتصام بعون الله...

انجام: خدایا درود بفرست بروی و بر آل او.

توضیح: در پایان آن دعای اختتام ضمیمه شده است.

۳۱. ش ۴۲۴-۴۲۵، Acc. No.، ردیف ۲۸

مفتاح الصلوة (شاه غلام علی قادری)

کتاب به اصول نماز بر اساس آیین حنفی می‌پردازد و به آیاتی از قرآن و احادیثی در احوال پیامبر (ص) و خلفای راشدین استشهد می‌کند. نسخه دیگری از کتاب در شماره ۴۲۵ است که پاره‌ای صفحات آن از پایان افتادگی دارد.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۱×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۱۸۲ص.

آغاز: الحمد لله رب العالمین والصلوة... بدان تا نیک‌بخت کند ترا حق تعالی...

انجام: درویشان را توفیق عمل داده به مطلب اعلی رساند بمنه و کرمه آمین آمین آمین.

ح. عرفان

۳۲. ش ۴۶۲، Acc. No.، ردیف ۴۵

تصوف شیعی (مجهول المؤلف)

این اثر در باب تصوف شیعه و مشتمل است بر ۵۳ فصل که در آن‌ها به آیات قرآن کریم و اقوال پیامبر (ص) و دوازده امام (ع) استشهد شده است. کاتب نعمت‌الله الحسینی. احتمالاً مؤلف کتاب هم خود اوست.

خط: نستعلیق، کاتب: نعمت‌الله الحسینی، تاریخ کتابت: ۹۶۸هـ، قطع: ۲۵×۱۸/۵ سانتی‌متر، ۲۰۸ص.

آغاز: الحمد لله الاعز شمس بشموس شرقته شعله الشرر من الشجر و قمر تيقوير اقدار مقدور قدرته...

انجام: تمت الكتاب... فی عشرين محرم الحرام ۹۶۸.

۳۳. ش ۴۵۹، Acc. No.، ردیف ۴۴

شجره و سلسله (سید محمد خواجه)

شامل شجره فرق صوفیه است مانند بخاریه، فردوسیّه، قدوسیّه، چشتیه، حمادیه، شطاریه، اویسیه، سهروردیه، قادریه، نقشبندیه و جز آن. نیز حاوی بعضی یادداشت‌های دیگر است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: برهان‌الدین، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۱هـ، قطع: ۲۱×۱۲/۵

سانتی متر، ۸۴ص.

آغاز: سپاس تقدس اساس منزّه از احاطه تخیل و قیاس دانایی را سزد...
انجام: عمر بن الخطاب و علی بن ابی طالب رضی الله عنهما و قدس ارواحهم.

۳۴. ش ۴۵۷، Acc. No. ردیف ۴۲

مجموعه چهار رساله (مجهول المؤلف)

این مجموعه شامل چهار رساله است: ۱. انیس الطالبین وعدة السالکین، در مناقب خواجه بهاءالدین نقشبند؛ ۲. رساله در احوال و اقوال خواجه بهاءالدین و خواجه علاءالدین؛ ۳. در احوال و مناقب شیخ موسی صدرانی؛ ۴. رساله‌ای در سخنان پیامبر که ظاهراً به ۵۹ فصل منقسم می‌شود.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۱هـ، قطع: ۲۱×۱۲/۵
سانتی متر، ۶۳۲ص.

آغاز: در جبین مبین اولایح بود مرا استقبال فرمود...

انجام: چون که در میقات حج شد مردمان [...] کردند شبلی آنزمان.
توضیح: به نظر می‌رسد که آغاز کتاب افتاده است.

۳۵. ش ۴۲۶، Acc. No. ردیف ۴۳

نفس رحمانی (شیخ موسی بن شیخ داود)

حاوی ملفوظات حضرت سید عبدالرحمان الحسینی است که برای فرزندش سید علی محمد نوشته است. فصولی درباره خدا، روح، دعا و جز آن با استشهاد به آیات مهمی از قرآن دارد. رساله‌ای به نام رساله سلوک طریق ابوالعلائه ضمیمه آن است.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: محمدحسین، تاریخ کتابت: ۸۰-۱۲۷۹هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۵
سانتی متر، ۱۲۶ص.

آغاز: حمدی که بر کرسیهای السنه کائنات...

انجام: و افضل الصلوات و اکمل السلام علی حبیبه و محبه و آله...
توضیح: در پایان رساله‌ای به نام سلوک الطریقه در دو برگ به خط نجم‌الدین حسن قادری در ۱۳۲۰هـ افزوده شده است.

ط. حکمت عملی

۳۶. ش ۴۲۳، Acc. No. ردیف ۴۶

اخلاق محسنی (حسین بن علی واعظ کاشفی)

کتابی است در نصیحت ابوالحسن فرزند سلطان حسین که در سال ۹۰۰ هـ تدوین شده است.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ ق، قطع: ۲۰×۱۲/۵ سانتی متر،
۲۷۴ ص.

آغاز: بسم... حضرت پادشاه علی الاطلاق عزت کلمته و جلت عظمته...
انجام: ... تاریخ هم‌نویس ز اخلاق محسنی.
توضیح: در سر ورق اول ابیات متفرقه و سیاه مشق نوشته شده است.

۳۷. ش ۴۷۰، Acc. No. ردیف ۴۹

ذخیره الملوک (سید علی همدانی)

در باب قوانین و اصول کشورداری اسلامی، مشتمل بر ده فصل با عناوین مختلف. علاوه بر این
اصول و قوانین عامی که یک حکمران مسلمان باید رعایت کند آمده است. مؤلف اهل تصوف بوده است.
خط: نستعلیق و نسخ، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۵
سانتی متر، ۲۱۴ ص.

آغاز: حمد بسیار و تهنیتی بیشمار حضرت ملکی را که اسباب معاش سگان خطه ملک دنیوی را...
انجام: نامشخص است.

۳۸. ش ۴۴۱، Acc. No. ردیف ۴۷

لوامع الاشراف فی المکارم الاخلاق (اخلاق جلالی) (جلال‌الدین محمد دوانی)

این کتاب بر مبنای اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی در سه باب تدوین شده است.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: محمد نورالله سرهندی و چشتی، تاریخ کتابت: ۱۲۴۲ هـ، قطع:
۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۱۶۸ ص، عنوان‌ها به شنگرف.
آغاز: افتتاح کلام به نام واجب الاعتصام سلطانی سزد...
انجام: برای برخورداری سعادت آثار ظهورالله طاب عمره و [...] قدرته.

ی. نامه‌نگاری

۳۹. ش ۴۴۸، Acc. No. ردیف ۱۱۶

انشای رنگین (نیک لال)

مجموعه‌ای از نامه‌های شخصی نویسنده است به دوستانش. در این نسخه هم‌چنین نمونه‌هایی

است از دیگر مؤلفان کتب ترسل مانند ابوالبرکات منیر و دیگران. نسخه به غلط انشای منیر نامیده شده است. تاریخ تألیف: ۱۰۴۸هـ / ۹-۱۶۳۸م.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: سال اول جلوس احمدشاه (۱۱۶۱هـ)، قطع: ۲۱/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۱۵۲ص.

آغاز: بسم... آغاز سخن بنام جهان آفرینی که...
انجام: تمام شد هذا الكتاب انشای رنگین...

۴۰. ش ۴۷۶، Acc. No. ردیف ۱۱۳

انشای عبدالله (عبدالله بن محمد المرورید)

این اثر حاوی انواع ترسل، اعم از «نشان»، «رقعه» و جز آن است. در آغاز نمونه‌هایی از خود مؤلف آمده است. در برگ‌های پایانی مباحث منطقی آمده است.

خط: نستعلیق بد، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۵ سانتی متر، ۲۴۰ص، کتاب متن و حاشیه شده، برگ اول ناشیانه آراسته شده است.

آغاز: بسم... ای سر کرده به کلک صانع ترکیب بشر...
انجام: هذا الكتاب تصنیف عبدالله مرورید تمت شد.

۴۱. ش ۴۷۵، Acc. No. ردیف ۱۱۵

انشای مطلوب (شیخ مبارک هاشمی)

رساله کوتاهی است در الگوی نامه‌نگاری برای آموزش طلاب. کاتب نوشته است: تحریر فی التاريخ فلان شهر فلان سنة فلان.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۴هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۶۳ص.

آغاز: بسم... بعد از ادای شکر آفریدگار و پس از ابلاغ درود سراج الانوار...
انجام: هر که دعوی کند کاذب و دروغی باشد.

۴۲. ش ۴۷۴، Acc. No. ردیف ۱۱۴

انشای هرکرن (هرکرن مولتانی)

این اثر نیز در باب نامه‌نگاری و مشتمل است بر ده فصل در موضوعات گوناگون در فن مذکور. کتاب در زمان سلطنت جهانگیر تألیف شده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: محمد اسماعیل، تاریخ کتابت: ق ۱۴هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵

سانتی متر، ۱۶۰ ص.

آغاز: بسم... بعد از ادای حمد و ثنای خداوند حکمت جل جلاله...

انجام: دیوانه از چشم غائب شد خواجه بیهوش گردید.

۴۳. ش ۴۱۳، Acc. No. ۱۱۲، ردیف

بدایع الانشا (یوسف بن محمد یوسفی)

کتاب حاوی نامه‌های مختلف اعم از توقیعات و محاورات و جز آن است که مؤلف برای فرزندش ضیاءالدین و دیگر مشتاقان یادگیری ترسل در ۹۳۰ هـ فراهم کرده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: در سال ۲۷ جلوس (؟)، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع:

۲۰×۱۲/۵ سانتی متر، ۱۹۸ گ، رطوبت زده، عنوان‌ها به سنگرف با توضیح در بالای سطور.

آغاز: زینت عنوان هر نامه نامی و زیور دیباچه هر صحیفه گرامی...

انجام: تمام شد بتاریخ پنجم شهر جمیدالثانی سنه ۲۷ جلوس والا...

۴۴. ش ۵۳۲، Acc. No. ۱۱۷، ردیف

جامع القوانین (خلیفه شاه محمد)

در این نسخه فنون مختلف ترسل آمده است. این نامه‌ها به علما و نویسندگان گوناگون هنگام اقامت مؤلف در قنوج نوشته شده است. کتاب به چهار فصل تقسیم شده و خاتمه‌ای هم دارد. تاریخ تألیف: ۱۰۸۵ هـ. این کتاب به نام انشای خلیفه هم خوانده می‌شود.

خط: نسخ و شکسته نستعلیق، کاتب: محمد رکن‌الدین، تاریخ کتابت: ۱۲۴۴ هـ، قطع:

۳۲/۵×۱۸/۵ سانتی متر، ۲۷۴ ص.

آغاز: بسم... ستایش و نیایش احدی را که کاتب فصاحت بیان خرد دانشوران...

انجام: این کتاب مسمی جامع القوانین... بانجام رسید.

۴۵. ش ۴۹۴، Acc. No. ۱۲۰، ردیف

رسائل الاعجاز (ابوالحسن امیرخسرو دهلوی)

در باب نامه‌نگاری و حاوی نامه‌های رسمی و نیز نامه‌های نویسندگان است. مقدمه‌ای دارد و پنج فصل و هر فصل به چند «خط» تقسیم شده است. این کتاب به نام‌های رسائل خسروی و اعجاز خسروی نیز خوانده شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: رضاحسن هاشمی و دیگران، تاریخ کتابت: ۱۲۶۴ هـ، قطع: ۲۵×۱۷/۵

سانتی متر، ۸۷۴ ص، محشی.

آغاز: هذا كتاب بفضل الله ذی الکرّم، انشأت سحرالعیّد...
انجام: که در آن هم سلب ایمان است نفی آن بدین کلمه می‌کنم تمت هذه الكتاب.

۴۶. ش ۴۱. Acc. No. ردیف ۱۲۱

رقعات بیدل (میرزا عبدالقادر بیدل)

این نسخه حاوی نامه‌های خصوصی بیدل است که به شکرالله خان، عاقل خان و شاکرخان نوشته است. مؤلف مقدمه کوتاهی هم بدان افزوده و به نام منشآت بیدل یا انشای بیدل معروف شده است.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۰×۱۵ سانتی‌متر، ۱۷۸ص.

آغاز: بسم... عجز مراتب حمد و ثنا تسلیم بارگاه حمدی که خامه را...
انجام: از تشنّیع اینطور بیانها طبع فارسیان آزاد است لیکن ناموس قبلی هندیان یک قلم بر باد.

۴۷. ش ۴۴۹. Acc. No. ردیف ۱۲۲

رقعات وحید (میرزا طاهر وحید)

شامل نامه‌هایی است به کتابت مؤلف و به امضای شاه عباس دوم صفوی (۵-۲۱/۱۰هـ/۱۶۴۲م) خطاب به شاهزادگان و امرا و افرادی دیگر چون پادشاه ترکیه، شاه جهان، شاهزاده داراشکوه، شاهزاده مراد و اورنگ‌زیب، سلطان گلکنده و بیجاپور. نسخه حاوی مقدمه‌ها و یادداشت‌هایی است به خط طاهر وحید، کتاب به نام انشای طاهر وحید و منشآت طاهر وحید نامیده شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۳۴۴ص.

آغاز: بسم... نامه مصحوب کلب علی سلطان برای خوندکار روم در تهنیت و تعزیت...
انجام: تمام شد رقعات طاهر وحید.

۴۸. ش ۴۴۰. Acc. No. ردیف ۱۱۸

کلمات طیبات (عنایت‌الله خان)

حاوی مجموعه‌ای از فرمان‌ها و دستورهای اورنگ‌زیب به خط عنایت‌الله خان، منشی او. این مجموعه با کتابی که به نام رقعات عالمگیری گردآوری شده است فرق دارد. تاریخ تألیف: ۱۷۱۹م.
آغاز: افتاده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: هفتمین سال جلوس محمدشاه (۱۱۳۸هـ)،

قطع: ۲۱/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۱۵۸ ص.

آغاز: بسم... ارائک جنان علیه الرحمة والغفران بخاطر خاطر آورد...

انجام: بتاریخ سلخ [...] الثانی سنه محمدشاه پادشاه غازی در خجسته بنیاد باتمام رسید.

ک. منظومه

۴۹. ش ۵۰۷، Acc. No. ۱۳۰، ردیف

بهار دانش (شیخ عنایت الله لاهوری)

داستان عشق جهاندار شاه به بهره وربانوست که در سال ۱۰۶۱هـ به نظم کشیده شده است. مقدمه

داستان را محمد صالح کنبوه، برادر مؤلف، و مؤلف کتاب تاریخی عمل صالح نوشته است.

خط: نستعلیق، کاتب: عبدالکریم، تاریخ کتابت: ۱۱۴۴هـ، قطع: ۲۶/۵×۱۸/۵ سانتی متر، ۸۰۲ ص،

متن و حاشیه شده، بعضی جاها را خالی گذاشته است.

آغاز: بسم... فاتحه کتاب مستطاب آفرینش و پیرایه صحیفه دانش و بینش...

انجام: بتاریخ چهارم شهر محرم الحرام سنه ۱۱۴۴... تم.

۵۰. ش ۴۴۲، Acc. No. ۱۳۱، ردیف

چهار چمن (چندر بهان برهمن)

حاوی خاطرات زندگانی مؤلف به هنگام سرودن این اشعار است. این اثر در سال (۸-۱۰۵۷هـ)

۸-۱۶۴۷م) به پایان رسیده است. به چهارچمن (فصل) منقسم است. چمن اول شامل جشن های دربار

شاه جهان و اشعاری که مؤلف در آن دوره سروده، چمن دوم در باره شکوه و جلال دربار شاه جهان و

رویدادهای روزانه است. چمن سوم خاطرات زندگانی مؤلف و برخی نامه های اوست، چمن چهارم در

باره اخلاق و دین است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۵

سانتی متر، ۴۵۸ ص.

آغاز: چمن اول مشتمل بر سیرابی و شادابی...

انجام: ز نامم این کتابم برد نامی.

۵۱. ش ۴۱۴، Acc. No. ۱۳۲، ردیف

چهار درویش (ابوالحسن امیر خسرو)

حکایت عامیانه چهار درویش و پادشاه روم، منسوب به امیر خسرو. اما سر ویلیام اوزلی،

محمدعلی معصوم را مؤلف اثر دانسته است. این اثر با ترجمه آن به کوشش میرعمان دهلوی با نام باغ و بهار معروف است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: سلطان علی، تاریخ کتابت: ۱۲۵۳ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۲۶۴ ص.

آغاز: بسم... حکایت پادشاه آزادبخت قسطنطنیه...

انجام: قصه چهار درویش... اختتام پذیرفت.

۵۲. ش ۱۰۰۶، Acc. No.، ردیف ۱۶۲

سکندرنامه (نظامی گنجوی)

آخرین مثنوی از خمسه‌ی نظامی مشتمل بر دو قسمت جداگانه. قسمت اول در باب زندگانی اسکندر فاتح و قسمت دوم در باب ولی و پیامبر بودن اوست. این مثنوی به نام اقبالنامه اسکندری، یا شرفنامه و خوردنامه هم خوانده شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۱ هـ، قطع: ۲۸/۵×۱۷/۵ سانتی متر، ۳۱۲ ص، سرلوحه آراسته، مجدول کمندی، کامل فرسوده.

آغاز: بسم... خدایا جهان پادشاهی تراست...

انجام: غمی کان گرفته‌ست جان و تنم

تمام شد کتاب سکندرنامه.

۵۳. ش ۴۶۹، Acc. No.، ردیف ۱۴۶

طوطی‌نامه (ضیاءالدین نخشبی)

مشتمل بر چهل و دو حکایت. تاریخ تألیف: ۷۳۰ هـ / ۳۰-۱۳۲۹ م. می‌گویند که براساس داستان هندی پنجانترا و کاتها ساریت ساگر (Katha sarit sagar) سروده شده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: تودارمال اتاوه، تاریخ کتابت: ۱۱۴۱ هـ، حیدرآباد، قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۴۲۲ ص.

آغاز: مناجات با حضرت رازق الغیث... فی نقشه وحوش و طیور...

انجام: ما از برخوریم (کذا) تو از عمر برخورداریم امروز پنجشنبه، تم.

۵۴. ش ۴۳۰، Acc. No.، ردیف ۱۶۸

قواعد معما (ابن علی بابا حیدر توتیایی)

بخش اول رساله‌ای است در معما در ۱۶ صفحه به نظم، و بخش دوم ۲۰ صفحه است درباره هنر

خطاطی که احتمالاً مولانا سلطانهلی مشهدی تألیف کرده است. این اثر در ۹۲۰هـ / ۱۵-۱۵۱۴م تدوین شده و در سال ۹۶۲هـ استنساخ شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۹۶۲هـ، قطع: ۲۰×۱۰ سانتی متر، ۳۶ص، سرلوحه مذهب تیموری، مجدول مذهب، جدولها الوان، متن و حاشیه شده.

آغاز: ای ذات تو باعث نظام عالم

وی از تو نظام انتظام عالم...

انجام: ای خوش آنانکه عیب پوشانند نه که سرخیل عیب کوشانند.

۵۵. ش ۴۵۳، Acc. No. ردیف ۱۳۳

گل بکاولی (شیخ عزت الله)

داستان عشق تاج الملوک و گل بکاولی است. از مقدمه معلوم می شود که داستان اصلی به یکی از زبان های هندی بوده که به فارسی ترجمه شده و به همت عزت الله در ۱۱۳۴هـ اصلاح شده است.

این ترجمه فارسی نیز به وسیله نیهال چند لاهوری به زبان اردو ترجمه و مذهب عشق خوانده شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: سیدشاه عزیزالله بخاری، تاریخ کتابت: ۱۲۱۸هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۳۰۶ص. کتاب وصالی شده و موربانه خورده.

آغاز: بسم... زینت ده دیباچه سخن بنام آفرینی است...

انجام: تمام شد قصه بکاولی متضمن تصوف.

۵۶. ش ۴۱۷، Acc. No. ردیف ۱۶۰

نل و دمن (ابوالفیض فیضی ناگوری)

مثنوی در باب عشق نل و داماینتی برگرفته از مهابهاراتا. شاعر از مقربان دربار اکبر بود و این اثر را در ۱۰۰۳هـ سرود.

خط: نستعلیق، کاتب: بریندبابان داس، تاریخ کتابت: ۱۱۰۱هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۳۱۴ص، موربانه خورده و فرسوده.

آغاز: ای در تکاپوی تو ز آغاز...

انجام: بس کن ز حدیث عشق بس کن.

در سنه الوف و مات واحد هجری در شهر سعادت بهر گجرات... تم.

ل. تاریخ اسلام

۵۷. ش ۵۱۳، Acc. No. ردیف ۱۷۸

حیات القلوب (محمدباقر بن محمدتقی مجلسی)

تاریخ عمومی اسلام است از حضرت آدم (ع) تا پیامبر اسلام (ص)، جلد دوم حاوی زندگانی رسول اکرم از بدو تولد تا وفات است. تألیف این کتاب در ۱۰۸۷ هـ به پایان رسیده است. کاتب آن را از روی نسخه ۱۰۸۷ هـ، که گویا به خط مؤلف بوده، استنساخ کرده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً اواخر ق ۱۲ هـ، قطع: ۳۰×۲۰ سانتی متر، ۱۰۹۲ گ (ج ۲)، سرلوحه مذهب، مجدول طلائی و الوان.

آغاز: الحمدلله... اما بعد این کتاب و رساله دوم از کتابهای حیات القلوب...

انجام: تا بر اخلاق و اطوار و علوم اسرار پیشوایان دین و مقرب رب العالمین مطلع گردند.

۵۸. ش ۵۳۶، Acc. No.، ردیف ۱۷۹

روضه الصفا فی سیره الانبیاء والملوک والخلفا (محمد بن شاه خاوند بن محمود معروف

به میرخواند)

درباره تاریخ عمومی.

خط: نستعلیق، کاتب: محمد میرزا بن فقیرالله بیگ و شاگرد منصورعلی، تاریخ کتابت: ۱۲۶۷ هـ در بلدة محمودآباد، قطع: ۳۵×۲۱ سانتی متر، ج ۱: ۵۸۳ ص، ج ۲: ۱۰۰۶ ص.

آغاز: و زینت دیباچه مجموع مآثر سلاطین گردون...

انجام: آنه علی مایشاه قدیر... السلام.

توضیح: جلد دوم به خط شکسته نستعلیق، کاتب: منصورعلی، تاریخ کتابت: ۱۲۶۷ هـ، قطع:

۲۲/۵×۱۵ سانتی متر.

م. تاریخ هند

۵۹. ش ۵۴۷، Acc. No.، ردیف ۱۷۰

آیین اکبری (ابوالفضل علامی)

کتاب سوم یا تکمله اکبرنامه، تاریخ معروف دوره اکبرشاه است. شامل آمار و ارقامی درباره تأسیسات، سازمان‌های گوناگون در دوره اکبری و هم‌چنین مسائلی درباره آداب و رسوم هندیان.

خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۴۶×۲۷/۵

سانتی متر، ۶۷ ص، سرلوحه مذهب، مزدوج، ورق اول الحاقی محشی، طلائندازی بین‌السطور، جلد جدا شده.

آغاز: بسم... ای همه در پرده نمان راز تو...

انجام: چو تور از [...] و تابش از مشتری تمام شد ببرکت مالا کلام.

توضیح: در تاریخ چهارم جمادی الاول ۱۲۷۳ به مبلغ ۱۲۵ روپیه خریداری شده است.

۶۰. ش ۴۷۲، Acc. No. ۱۷۴، ردیف

اقبالنامه جهانگیری (محمد شریف معتمدخان)

تاریخ عمومی درباب امپراتوری مغول. دو جلد نخستین شامل زندگانی و سلطنت بابر تا اکبر و این جلد سوم تاریخ دوره سلطنت جهانگیر را از جلوس تا مرگ در بر می‌گیرد.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۵ سانتی‌متر، ج ۳، ۴۰۸ص، متن و حاشیه شده و موربانه خورده.
آغاز: بسم... شایسته سریر سلطنت و فرمانروایی و زینده خلافت و کشورگشایی...
انجام: خلق انبوه برون از حساب و شمار تماشایی بودند تمام شد تاریخ جهانگیری که موسوم است به اقبال‌نامه.

۶۱. ش ۵۳۴ - ۵۳۵، Acc. No. ۱۷۰-۱۷۱، ردیف

اکبرنامه (ابوالفضل علامی)

درباب تاریخ دوره اکبر شاه. در مقدمه آن تاریخ دوره اکبر تا سال ۴۷ جلوس او بررسی شده است. جلد اول نسخه تا سال ۴۱ جلوس (۱۰۰۴هـ / ۱۵۹۵-۶م) و جلد دوم تا دوره مرگ مؤلف است (۱۰۱۰هـ / ۱۶۰۱-۲م).
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۳/۵×۲۱/۵ سانتی‌متر، ج ۱: ۶۵۲ص، ج ۲: ۶۴۴ص. سرلوحه مذهب، هندی، مجدول طلائی و الوان، عنوان‌ها به شنگرف.
آغاز: الله اکبر این چه دریابست ژرف و شناختی است شگرف...
انجام: بیابان برم این گرامی کلام، تمام شد دو دفتر از تواریخ اکبرنامه... سنه ۹ از جلوس والا.

۶۲. ش ۵۱۰، Acc. No. ۱۷۶، ردیف

تواریخ کشمیر (ناراین کارول، عاجز)

درباب تاریخ کشمیر از قدیم‌ترین ایام تا پایان سال ۱۲۲۱هـ / ۱۷۰۹-۱۰م بر مبنای اسناد سنسکریت. مشتمل بر مقدمه‌ای مفصل و یک خاتمه.
خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۸۷۳م، قطع: ۳۱×۲۰ سانتی‌متر، ۱۲۰ص، کاغذ الوان، مجدول، عنوان‌ها به شنگرف.
آغاز: بسم... سپاس بیرون از مقایسه قیاس سزاوار جناب پادشاهی که پادشاهی بخش پادشاهان فلک رخس است...

انجام: نام تألیف و سال تحریرش شد بایجاز تمام کشمیر (۱۲۲۱)

۶۳. ش ۵۰۹، Acc. No. ۱۷۵، ردیف

خلاصه التواریخ (لالا سُجان رای خطری (بتالوی))

مهم ترین تاریخ هند از زمان راجه یودیشتیر تا جلوس اورنگ زیب است. این کتاب در چهلمین سال سلطنت اورنگ زیب (۱۱۰۷ هـ / ۱۶۹۵م) تألیف شده و تکمله‌ای هم دارد که از مرگ اورنگ زیب تا جلوس احمدشاه (۱۷۵۴م) را در بر می‌گیرد.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۷/۵×۲۲/۵ سانتی‌متر، ۸۵۲ص.

آغاز: نقاش نگارخانه کائنات و مصوّر کارگاه ممکنات چون اقتضای آن کرد...

انجام: العاقبة بالعافیه تمام شد.

۶۴. ش ۵۳۳، Acc. No. ۵۶، ردیف

رزم‌نامه (ملاً عبدالقادر بداؤنی و دیگران)

ترجمه‌ای از مهابراتا که اکبرشاه دستور ترجمه آن را در ۹۹۰ هـ داده و ملاً عبدالقادر بداؤنی، نقیب خان، محمد سلطان تانیسری و ملاً شیرین به ترجمه آن پرداخته‌اند. مقدمه‌ای شایان توجه از ابوالفضل دارد.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۱۴۳ هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۲/۵ سانتی‌متر، ج ۱، ۷۱۴ص، گاهی محشّی.

آغاز: عین هیجده هزار عالم از شوق تو مست...

انجام: مطابق سنه ۱۱۴۳ هجری از کتاب مهابراته کی آنرا اسپری کرب (?) گویند.

۶۵. ش ۴۵۸، Acc. No. ۱۷۲، ردیف

فتحیه مهربتیه (شهاب‌الدین احمد بن محمد ولی‌احمد الملقب به شهاب‌الدین طالش) روایت لشکرکشی مغول به کوچ‌بهار و آسام به فرماندهی عمده‌الملک، میرجمله میرمحمدسعید در دوره سلطنت اورنگ زیب (از ۱۰۶۸ تا ۱۰۷۴ هـ / ۱۶۴۷-۱۶۵۷م).

در مقدمه‌ای اوضاع منطقه بعد از این لشکرکشی وصف شده است. بخش اول به فتح کوچ‌بهار و بخش دوم به حوادث بعد از فتح آسام اختصاص دارد.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: محمدرشید عثمان، تاریخ کتابت: ۱۰۷۳ هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۱۷۲ص.

آغاز: بسم... جنود نامعدود حمد ملازم حضرت ملک...
انجام: که عندالحاجه حجت کامل باشد. تحریراً فی التاریخ فلان سنه فلان (کذا)
توضیح: در ورق اول اوزان ساختن باروت و بندق و آتشبازی به خط دیگر افزوده شده است.

۶۶. ش ۴۸۵، Acc. No. ردیف ۱۹۵

کتاب الانساب (سید امان الله)
نسخه درباره شجره سادات زنگیپور، نونهارا، پارا (منطقه غازی پور، محمدآباد و منطقه اعظم گر) و
جغرافیای تاریخی این مناطق است. این نسخه بعدها به همت محمد مهدی تکمیل شده است.
خط: نستعلیق، کاتب: بیشه وردیان، تاریخ کتابت: ۱۲۹۴ هـ، قطع: ۲۶/۵×۱۷/۵ سانتی متر،
۲۸۴ گ.

آغاز: الحمد لله رب العالمین والصلوة...
توضیح: این کتاب فعلاً در آرشیو نیست.

۶۷. ش ۴۸۶، Acc. No. ردیف ۱۷۳

گلشن ابراهیمی یا تاریخ نورس نامه فرشته یا تاریخ فرشته (محمد قاسم هندوشاه
استرآبادی معروف به فرشته)

درباب تاریخ عمومی هندوستان از دوره باستان تا سال ۷-۱۶۰۶ م. کتاب به ابراهیم عادل، شاه دوم
بیجاپور (حک: ۱۶۲۶-۱۵۸۰ م) تقدیم شده است. یک مقدمه، دوازده مقاله و یک خاتمه دارد و تقریباً
تمام جوانب تاریخ هند را در بر می گیرد.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۵×۱۳/۵ سانتی متر، ج ۱:
۸۱۰ ص، ج ۲: ۷۳۰ ص، دو جلد با هم است.

آغاز: پیش وجود همه آیندگان...
انجام: دیگر قوت نیافته در آن مملکت مملوک طوایف بهم رسیدند.
توضیح: فهرست جلد دوم در پایان کتاب آمده است.

۶۸. ش ۴۳۴، Acc. No. ردیف ۱۷۴

وقایع نعمت خان عالی (میرزا نورالدین محمد معروف به نعمت خان عالی)
نام اصلی کتاب وقایع ایام محاصره دارالجهاد حیدرآباد است و این نام از واقعه ای تاریخی مربوط به
زمانی که نیروهای اورنگ زیب، در رجب و شعبان ۱۰۹۷ هـ / ۱۶۸۶ م، گلکنده (حیدرآباد) را در
محاصره داشتند اخذ شده است. این اثر در میان علما به عنوان اثری ادبی شناخته شده. در پایان نسخه

اثر دیگری از مؤلف به نام انشای حسن و عشق در ۴۲ صفحه آمده است.
خط: نستعلیق، کاتب: میرزا حمزه مازندرانی، تاریخ کتابت: ۱۲۴۸ هـ، **قطع:** ۱۵×۱۰ سانتی متر، ۲۲۰ ص، مجدول، الوان، کمندی.
آغاز: بسم... نامی که مدرس کشف صبح در صفحه صدق و صفا...
انجام: و کاملاً از آن کمال زیاد حاصل آید... سنه ۱۲۴۸.

ن. زندگی نامه، تذکره

۶۹. ش ۴۲۰ / ۵۳۳، Acc. No. ردیف ۱۶۹

تذکره الشعرا (دولتشاه سمرقندی)

از تذکره‌های مهم فارسی است. کتاب یک مقدمه، هفت طبقه (فصل) و یک خاتمه دارد و در زمان سلطان حسین میرزا (۱۵۰۶-۱۴۶۹م) تدوین شده و به امیرعلیشیر نوایی، وزیر سلطان حسین اهدا شده است. تألیف آن در ۸۹۲ هـ به پایان رسیده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: جمال محمد اشرف، تاریخ کتابت: ۱۰۳۷ هـ، **قطع:** ۲۰×۱۲ سانتی متر، ۴۶۲ ص، مفرس، متن و حاشیه شده، مجدول شنگرف، عنوان‌ها به شنگرف و فرسوده.

آغاز: بسم... تمهیدی که شهباز بلندپرواز...

انجام: ... به کام دو سرانشان دار آباد... تمت.

توضیح: نسخه‌ای دیگر در ش ۵۴۴ موجود است که ۶۲ صفحه دارد و ناقص است. به خط نستعلیق، ۲۳/۵×۱۵ سانتی متر.

۷۰. ش ۴۷۹، Acc. No. ردیف ۶۱

قصص الانبیا (اسحاق بن ابراهیم بن خلف)

حاوی زندگی پیامبران از آدم تا پیامبر اسلام، مبتنی بر قرآن و احادیث نبوی، به روایت ابن عباس.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، **قطع:** ۲۳/۵×۱۸/۵ سانتی متر، ۳۶۰ ص.

عبارت آغازین: خدای عزوجل می‌رفتی و طواف می‌کردی...

انجام: (آغاز و انجام افتاده است).

۷۱. ش ۵۸۵، Acc. No. ردیف ۵۹

کتاب الاعراس [بزرگان عربی] (مجهول المؤلف)

این کتاب حاوی تاریخ وفات پیامبر اسلام (ص)، علما، امامان، علمای برجسته و صوفیان به ترتیب تاریخی است.

خط: نسخ و شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۱۹۶ ص.

آغاز: شهر ربیع الاول توفی سید المرسلین و خاتم النبیین محمد...
انجام: در مدّت مجاورت وی به مدینه طرفی از شرح المواقف و طرفی از فتح الباری رحمة الله علیهم از ذیل الامم.

۷۲. ش ۴۹۸، Acc. No. ۴۹۸، ردیف ۵۲، ۴

معارج النبوة (معین الدین بن محمد امین الفراهی)

شرح زندگانی پیامبر اسلام است در یک مقدمه، چهار رکن و یک خاتمه.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۲۶/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۱۰۵۲ ص، پاره‌ای اوراق را موریا نه خورده، مجدول.

آغاز: ربنا آتنا من لدنک رحمه و هیئی لنا من امرنا رشدا...
انجام: افتاده.

۷۳. ش ۵۲۵، Acc. No. ۵۲۵، ردیف ۵۳

نفحات الانس من حضرات القدس (عبدالرحمن جامی)

در باب احوال صوفیه از قرن دوم تا قرن هشتم هجری بر اساس طبقات الصوفیه سلمی. حاوی یک مقدمه و شرح زندگانی ۶۱۲ تن از صوفیان از ابوهاشم به بعد.

خط: نستعلیق، کاتب: محمدحسین، تاریخ کتابت: ۱۲۹۱ هـ، قطع: ۳۳/۵×۲۱/۵ سانتی متر، ۸۶۰ ص، اعلام به شنگرف.

آغاز: الحمد لله الذی جعل ذکر اولیائه انیس قلوب احبائه...
انجام: ... در هشتصد و هشتاد و سیم گشت تمام.

س. کلیات ادبی و دیوان

۷۴. ش ۴۸۲، Acc. No. ۴۸۲، ردیف ۱۵۵

کلیات انوری (اوحدالدین انوری)

شامل قصاید، رباعیات و دیگر اشعار انوری است. غزلیات او در این نسخه نیامده است. شاعر به دربار

سنجر در خراسان مربوط بود.

خط: نستعلیق، کاتب: محمد اسماعیل شهیدی ابن محمد ابراهیم، تاریخ کتابت: ۱۲۳۱ هـ در حیدرآباد.
قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۵۵۰ ص، محشّی، عنوان‌ها به سنگرف، جلد فرسوده.
آغاز: قصیده در توحید باری تعالی...
مقدّری نه بآلت بقدرت مطلق...
انجام: یا مرسل الرّیاح تو دانی و انوری.

۷۵. ش ۴۸۹، Acc. No. ردیف ۲۵۷

کلیات سعدی (مصلح‌الدین سعدی شیرازی)

شامل مجموعه آثار منظوم و منثور سعدی با سرلوحه مذهب و مزدوج نفیس، طلائندی بین السطور، مجدول طلایی و الوان و کمندی، غزلیات، بوستان، قصاید همه سرلوحه مذهب نفیس، حاشیه گل و بوته فقط یک ورق در داخل رطوبت زده.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۰ هـ، قطع: ۲۷/۵×۱۷/۵ سانتی متر، ۴۹۰ ص.

آغاز: منت خدایرا عزّ و جلّ که طاعتش...
انجام: خورشید چو بر خانه درویش آید از بخت نگونش بر در پیش آید

۷۶. ش ۴۶۱، Acc. No. ردیف ۱۵۸

کلیات سعدی (مصلح‌الدین سعدی شیرازی)

شامل آثار منظوم و منثور سعدی است، در آغاز در قریب ۶۰ صفحه نصایح سعدی آمده است. می‌گویند که این نسخه را علی بن احمد بن ابوبکر بیستون مرتّب کرده است.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۹۹۷ هـ، قطع: ۲۵×۱۵ سانتی متر، ۹۴۰ ص، فرسوده، وصالی شده.

آغاز: شکر و سپاس معبودی را جلت قدرته...
انجام: چو خواب آید چه بر تختی چه در پایان دیواری
تمت دیوان.

۷۷. ش ۵۲۲، Acc. No. ردیف ۱۵۶

کلیات میرزا قتیل (میرزا محمدحسن قتیل)

شامل اشعار غنایی، رباعیات و نامه‌هایی است که به دوستان و آشنایان نوشته است. در این نسخه

همچنین رساله شجرات الامانی در معانی و بیان و آیین نامه نگاری و رساله چهار شربت در عروض و اخلاق آمده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: رمضان ۱۲۲۵هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۰ سانتی متر، ۸۹۰ص، سرلوحه‌ها آراسته.

آغاز: بسم... بود برق دگر در جلوه‌ها جانان ما را...

آغاز رقعات: بسم... صبحدمی که سلطان اریکه رابع افلاک...

انجام: همزه تشبیه و سمیته به عند منتخبی جمهور

از صفحه ۳۳۷ شجره الامانی:

آغاز: بسم... فصیح‌ترین کلامی که از جوش صفا گوهر شاهوار...

انجام: تمام شد کلیات میرزا قتیل.

۷۸. ش ۴۱۲، Acc. No.، ردیف ۱۶۱

قصاید بدر چاچ (بدرالدین محمد چاچ)

شامل قصایدی است در مدح سلطان محمد بن تغلق که شاعر را لقب فخرالزمان داده بود، همین شاعر شاهنامه‌ای در مدح جنگجویی سلطان سروده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۱۳۰ص، مجدول طلایی و الوان.

آغاز: حمد آن سلطان عالم را که عالم پرورست...

انجام: نصب آن ماه که وجه ماهست تمام.

توضیح: انجام کتاب افتاده است.

۷۹. ش ۴۰۹، Acc. No.، ردیف ۱۵۱

دیوان اسیر (میرزا جلال اسیر)

مجموعه اشعار غنایی میرزا جلال اسیر شاعر دربار و ندیم شاه عباس اول است. اسیر به عنوان شاعر ستایشگر شراب معروف است. نیمه اول نسخه شامل اشعار غنایی و رباعیات، و نیمه دوم شامل مثنویات و جز آن است. در هامش برخی یادداشت‌ها درباره اشعار آمده است.

خط: نستعلیق، کاتب: عبداللطیف ابن فتح محمد، تاریخ کتابت: ۱۱۱۳هـ، قطع: ۲۰×۱۵ سانتی متر، ۲۸۸ص، اوراق اول محشئی، دَف رویی افتاده.

آغاز: بسم... ای گلشن از بهار جمال تو سینه‌ها.

انجام: بخلد اعتقاد بلبل صلوات پیرایی تمت الکتاب.

۸۰. ش ۵۴۵، Acc. No. ردیف ۱۴۸

دیوان *بیدل* (میرزا عبدالقادر بیدل)

دیوان غزلیات و مثنوی‌های عبدالقادر بیدل به ترتیب الفبایی.

خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۴۲/۵×۲۳/۵
سانتی‌متر، ۸۱۸ص، متن و حاشیه شده، مجدول، چهارستونی.
آغاز: بسم... الهی برای تمکین رام وحشی نگاهان را...
انجام: بر خلق بیخشا که من ناکس هم آنم بشمارگرد دامان کسی
توضیح: این کتاب از سرکار راجه ناکرمل خریداری شده.

۸۱. ش ۴۵۱، Acc. No. ردیف ۱۵۲

دیوان *جامی* (عبدالرحمن جامی)

شامل اشعار غنایی، رباعیات و... جامی است. بعضی از قصاید به سلطان حسین در هرات تقدیم شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: درویش علی، تاریخ کتابت: ۹۸۲هـ، هشتاد و چهار سال بعد از وفات شاعر،
قطع: ۴۲/۵×۱۳/۵ ۲۱ سانتی‌متر، ۶۲۴ص.
آغاز: زان پیش کز نداد و هم خامه را مداد...
توضیح: دیوان فعلاً در آرشیو موجود نیست.

۸۲. ش ۴۱۸، Acc. No. ردیف ۱۴۹

دیوان *حکیم سنایی* (ابوالمجد مجدود بن آدم سنایی)

مجموعه اشعار حکیم سنایی است. بعضی صفحات در پایان سفید مانده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۱۷/۵×۱۱/۵ سانتی‌متر،
۲۰۴ص، کاغذ الوان وصالی شده.
آغاز: بس که شنودی صفت روم و چین...
عبارت پایانی: عاشقان را عقل تردامن گریبان‌گیر نیست.
توضیح: انجام افتاده است.

۸۳. ش ۴۵۲، Acc. No. ردیف ۱۵۴

دیوان *ظهوری* (نورالدین محمد ظهوری ترشیزی)

حاوی اشعار ملاً ظهوری است. ظهوری شاعر و نویسنده دربار عادل شاهیان و وابسته دربار ابراهیم عادل شاه دوم (حک: ۱۶۲۶-۱۵۸۰م) در بیجاپور بود. سبک او در شعر و نثر در هند بسیار مورد پسند واقع شده است. کتاب به ترتیب الفبایی فراهم شده و در ابتدای آن رباعیات جای گرفته است.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۱۱۲۰ ص، متن و حاشیه شده، سرلوحه مذهب فرسوده، جلد تیماج مشکی ضربی.
آغاز: بسم: ای از تو نمان نمان و پیدا پیدا...
انجام: افتاده.

۸۴. ش ۴۱۵، Acc. No. ردیف ۱۵۳

دیوان ظهیر (ظهیرالدین ابوالفضل فاریابی)

شامل مدایح، قصاید، رباعیات و اشعار غنایی ظهیرالدین فاریابی است. ظهیر که در شعر و نجوم دست داشت، قصاید خود را در مدح طغانشاه دوم و دیگر امرا در نیشابور سروده است.
خط: نستعلیق، کاتب: احمدعلی موسوی ولد سیدجعفر علی خان موسوی، تاریخ کتابت: ۱۲۴۰ هـ، در گلکنده، قطع: ۲۲/۵×۱۳/۵ سانتی متر، ۲۳۸ ص، کاملاً فرسوده و رطوبت دیده.
آغاز: سپیده دم که شدم محرم سرای سرود...
انجام: عیسی نکند آنچه تو خر میگویی تمت تمام شد...

ع. خطاطی

۸۵. ش ۴۷۸، Acc. No. ردیف ۷۲

رسم الخط (محمود الریفیقی)

رسالة ملخصی است درباره هنر خطاطی. مؤلف اصول کتابت الفبا را به نظم بیان کرده است. تاریخ تألیف: ۱۲۰۹.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۳۰ ص.
آغاز: بیا ای خامه انشاء رقم کن...
انجام: چو بر عزم شمارش دست بردم فزون از چارصد بیتش شمردم

ف. لغت

۸۶. ش ۴۶۶، Acc. No. ردیف ۷۸

ارمغان فرنگ (داور)

فرهنگ فارسی به اردو.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۴/۵×۱۶/۵
سانتی متر، ۵۲۸ص، لغات به سنگرف، محشّی.
آغاز: به زبان اردو، افتادگی دارد.
انجام: یهودویهان اینجا و جای هند نیز خوانند تم بالخیر.

۸۷. ش ۵۲۴، Acc. No.، ردیف ۸۲

بحرالعمجم (لالاتک چندبهار)

فرهنگ ارزنده‌ای است که کلمات، اصطلاحات و امثال به کار رفته در شعر و نثر کهن و متأخر را با
مثال توضیح داده است. تألیف آن در ۱۱۶۲هـ به پایان رسیده است.
خط: نستعلیق، کاتب: محمدحسین، تاریخ کتابت: ۱۲۷۶هـ، قطع: ۳۳/۵×۲۵، سانتی متر،
۱۲۳۶ص.

آغاز: بسم... اللهم صلّ... یارب بتصدّق رسول اکرم...

انجام: فکر نمودم سنش آمد ندا مصطلحات شعرای عجم
توضیح: آغاز و انجام آن با کتاب ش ۹۱ (بهار عجم) یکسان است.

۸۸. ش ۴۸۷، Acc. No.، ردیف ۷۹

بحرالفضایل فی منافع الافاضل (محمد بن قوام بن رستم البلخی)

بخش اول شامل لغات شاذی است که در ادب عربی، فارسی و ترکی به کار می‌رود. الفبایی است و
به بیست و هشت فصل تقسیم شده است. بخش دوم چهارده باب دارد و شامل مطالبی درباره پیامبر
اسلام (ص)، اسامی ایّام و ماه‌ها و تقویم‌های گوناگون و اسامی شهرهاست.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۶/۵×۲۰
سانتی متر، ۳۲۲ص، موریانه‌خورده.
آغاز: بسم... حمد و سپاس بر خدایی که ملایک و ناس در لغت پاک...
انجام: افتاده.

۸۹. ش ۵۴۹، Acc. No.، ردیف ۸۱

بحراللغات (شکرالله)

فرهنگ لغات عربی - فارسی است. مؤلف اصلی کتاب شیخ حسین بن شیخ حسن چشتی است.

تألیف آن در سال ۱۰۶۹هـ، اولین سال سلطنت اورنگ‌زیب، به پایان رسیده. نسخه حاضر به دست شکرالله با برخی اضافات به توصیه میرفرخنده علی خان آصف جاه نظام دکن به انجام رسیده است.
خط: نستعلیق، کاتب: سیداسماعیل رضوی به تقاضای نواب رشیدالدوله، تاریخ کتابت: ۱۲۸۰هـ،
قطع: ۵×۲۶/۵ سانتی‌متر، ۹۱۲ص.
آغاز: نقل نامه فرمان ابونصر معین‌الدین...
توضیح: کتاب فعلاً در آرشیو موجود نیست.

۹۰. ش ۵۲۳، Acc. No. ۵۲۳، ردیف ۸۴

برهان قاطع (محمدحسین بن خلف تبریزی)

این فرهنگ از صحاح، جهانگیری، مجمع‌الفرس و... فراهم شده و به عبدالله قطب شاه گلکنده تقدیم شده است. یک دیباچه، نه فایده، بیست و هشت گفتار و یک خاتمه دارد و تألیف آن در سال ۱۰۶۲هـ به پایان رسیده است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۳۶/۵×۲۱/۵
سانتی‌متر، ۷۹۲ص، سرلوحه مذهب ساده، جلد فرسوده.
آغاز: بسم... ای راهنما بهر زبان در افواه...
انجام: گفته‌اند که جفت کبک ماده باشد والله اعلم بالصواب تمت تمام شد کار من نظام شد.

۹۱. ش ۵۲۷، Acc. No. ۵۲۷، ردیف ۱۰۵

بهار عجم (محمدحسین)

این کتاب در سال ۱۲۶۸هـ به تقاضای نواب محمد غوث خان ارکوت تدوین شده است. سی و سه باب دارد و هر باب به سه فصل تقسیم شده است. در آن مثال‌هایی هم برای اصطلاحات قید شده است.
خط: نستعلیق بد، کاتب: محمدحسین (مؤلف)، تاریخ کتابت: ۱۲۷۶هـ، قطع: ۳۲/۵×۲۱/۵
سانتی‌متر، ۶۱۰ص.

آغاز: بسم... اللهم صل... یا رب بتصدق رسول اکرم.
انجام: فکر نمودم سنش آمد ندا مصطلحات شعرای عجم.
توضیح: آغاز و انجام آن با کتاب ش ۸۷ (بحرالعجم) تألیف لالاتک چندبهار یکسان است.

۹۲. ش ۴۶۳، Acc. No. ۴۶۳، ردیف ۸۶

تاج‌المصادر فی العلم‌اللغه (ابوجعفر احمد بن علی‌المقری معروف به جعفرک مقری)
فرهنگ جامع عربی به فارسی، حاوی توضیح لغات و اصطلاحاتی که در قرآن، احادیث و ادب

عرب به کار رفته است.

خط: نسخ، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۵/۱۳×۲۶ سانتی متر، ۴۳۶ص، متن و حاشیه شده، در حین وصالی پاره‌هایی افزوده شده است.
 آغاز: بسم... الحمد لله رب العالمین حمداً... قال ابو جعفر احمد بن علی المقرئ...
 انجام: تمت الكتاب بعون الملك القادر...

۹۳. ش ۵۵۳، Acc. No.، ردیف ۹۳

جدول لغات عربی و فارسی و هندی (مجهول المؤلف)

فرهنگ ناتمامی است از بعضی کلمات فارسی با مترادفات آنها به عربی و هندی (اردو)، در این کتاب در پایان به خط شکسته اوراقی در تاریخ، مذهب، ادبیات و جز آن هم آمده است.
 خط: نسخ و شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۱۵×۲۱ سانتی متر، ۱۲۸گ، مجدول، الوان، متن و حاشیه شده، الفبایی.
 آغاز: سبلنج اذنا ب الخیر اذان الارتب...
 انجام: مغز سر درخت خرما کثر کهجور کاجهار کاسرکا.

۹۴. ش ۵۱۹-۵۲۰، Acc. No.، ردیف ۹۱

حجت ساطع (کرم حسین بلگرامی)

فرهنگ عربی و فارسی بر اساس برهان قاطع، فرهنگ جهانگیری و فرهنگ‌های دیگر، این فرهنگ احتمالاً به دستور ماثیولمستند، استاد عربی و فارسی کالج فورت ویلیام در زمان اُرد هاستینگز، (۱۸۱۳-۲۳م) فراهم شده است. جلد اول تا حرف «ژ» و جلد ثانی تا حرف «ی». این نسخه، نسخه اصلی کتاب است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۵×۳۶ سانتی متر، ج ۱: ۱۲۳۰ص، ج ۲: ۱۰۴۰ص.

آغاز جلد ۱: بسم... سپاس و ستایش کیهان‌نوازی که گوناگونی ارکان و بوقلمونی اکوان...

انجام: ژون بوزن هون بت (زاویه: که به عربی)

آغاز جلد ۲: که به عربی صنم خوانند ژوهیدن بهای هؤز...

انجام: و نیز به معنی جمعیت و آرام بتوفیق الله تعالی و تأییده باتمام رسید.

۹۵. ش ۵۰۳، Acc. No.، ردیف ۱۰۹

سراج اللغات (سراج‌الدین علی خان آرزو)

فرهنگ لغتی از لغات دیوان مولانای روم، گلستان شیخ سعدی، و جز آن. این اثر در ۱۱۳۷ هـ به پایان رسیده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۸/۵×۲۱/۵ سانتی متر، ۸۸۰ ص، کتاب فرسوده شده است.

آغاز: بسم... بهترین لغات حمد صانعی است که علم آدم الاسماء کُلها...
انجام: اتمام یافته این نسخه بحمدالله تعالی.

۹۶. ش ۴۹۲، Acc. No. ۷۷، ردیف

الصّراح من الصّاح (ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد المدعو بجمال القرشی)

خط: نستعلیق، کاتب: غلام محمود بن شیخ محمد الصدیقی النارنولی، تاریخ کتابت: ۱۰۹۶ هـ، قطع: ۲۷/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۷۴۰ ص، لغات به شنگرف، جلد فرسوده.

آغاز: بسم... قال المفتقر الی مولی الغنی عمن سواه...

انجام: قد وقع الفراغ من تسوید هذه النسخه... یا ارحم الراحمین.

۹۷. ش ۵۱۶، Acc. No. ۸۷، ردیف

فرهنگ جهانگیری (جمال الدین حسین اینجو ابن فخرالدین حسن)

فرهنگ لغات نادر فارسی با شاهد شعری. این فرهنگ در زمان اکبر آغاز شده و در زمان جهانگیر به پایان رسیده است.

خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۳۳/۵×۲۳/۵ سانتی متر، ۹۴۰ ص، لغات به شنگرف.

آغاز: آنکه بر لوح زبانها حرف اول نام اوست...

انجام: دوام عمر تو دارد عطیة کبری و تم بالخیر و الظفر.

۹۸. ش ۴۳۸-۴۳۹، Acc. No. ۸۶، ردیف

فرهنگ حسینی (صمد حسین)

فرهنگ عربی به فارسی، شامل لغاتی از قرآن، احادیث پیامبر، مثنوی مولانا، حدیقه حکیم سنایی، گلستان سعدی و جز آن است. در آن به فرهنگ‌های دیگر مانند سلسله الذهب، صراح، تاج المصادر و فرهنگ جهانگیری و جز آن استناد شده است. جلد اول تا حرف ش است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: حیدرآباد ۱۱۹۵ هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ج ۱: ۵۰۰ ص، ج ۲: ۵۳۰ ص، بالای لغات خط شنگرف.

آغاز: الحمد لله الذى علم الانسان ما لم يعلم و جعل لسانه مظهر جميع...

انجام: مشعاب به كسر و فتح عين مهمله راه در میان.

توضیح: شاید این فرهنگ در زمان اورنگ زیب تدوین شده باشد. فرهنگ دیگری با همین عنوان به همت شیخ غلامحسین در زمان قاضی الدین حیدر نواب اوده در ۴۳-۱۲۲۹ هـ / ۲۹-۱۸۱۴م تدوین شده است.

آغاز جلد ۲: دو کوه شحب سیر شهب بضممتین جمع شهاب است...

۹۹. ش ۵۰۶، Acc. No.، ردیف ۸۸

فرهنگ رشیدی (عبدالرشید بن عبدالغفور الحسینی)

اولین فرهنگ انتقادی فارسی است. مقدمه‌ای درباره فرهنگ عربی دارد. این اثر احتمالاً در سال ۱۰۶۴ هـ به پایان رسیده است. مؤلف کتاب دیگری در لغت عربی دارد به نام منتخب اللغات شاهجهانی.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۳۷ جلوس (احتمالاً جلوس اورنگ زیب:

۹۳-۱۶۹۲م)، قطع: ۲۷/۵×۲۳/۵ سانتی‌متر، ۸۵۸ص، مجدول به شنگرف، کاغذ الوان.

آغاز: ستایشی که آرایش سرمایه هر سخن و پیدایش دیباچه هر نو و کهن...

انجام: تمت تمام شد نسخه فرهنگ رشیدی بتاریخ شهر رمضان المبارک سنه ۳۷ جلوس واله تم.

۱۰۰. ش ۵۰۲، Acc. No.، ردیف ۸۵

فرهنگ فرخی (محمد محیی‌الدین)

فرهنگ عربی به فارسی. مشتمل بر مقدمه‌ای درباره الگوی به کار رفته در فرهنگ‌ها و نیز چهار

دوش (فصل). تاریخ تألیف: ۱۲۳۵هـ.

خط: نستعلیق بد، کاتب: محمد عباس محمود، تاریخ کتابت: ۱۲۳۹هـ، قطع: ۳۰×۱۷/۵

سانتی‌متر، ۴۶۳ص، مجدول، لغات و قرمز.

آغاز: الحمد لله... بدان که این هیچمدان مستغرق بحر عصیان و غریق لجه معصیت...

انجام: الحمد لله رب العالمین تمام شد کتاب فرخی...

۱۰۱. ش ۴۶۵، Acc. No.، ردیف ۸۹

فرهنگ هندی-فارسی (مجهول المؤلف)

فرهنگ فارسی-هندی. نام مؤلف و تاریخ استنساخ معلوم نیست. احتمالاً با نظارت کالج فورت

ویلیام تدوین شده است.

خط: دیوانی، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۳۳/۵×۱۶ سانتی‌متر، ۷۱۲ص.

آغاز: الف و آ اِ عربی و فارسی ورن مال کاپهله اکثرهایی...

۱۰۲. ش ۵۰۴-۵۰۵، Acc. No. ردیف ۹۵

کشف اللغات والاصطلاحات (عبدالرحمن بن احمد سور)

فرهنگ جامعی است از لغات و اصطلاحات غیر مستعمل عربی و فارسی، به ویژه اصطلاحات عرفانی. تاریخ تألیف: ۹۵۰ هـ.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۲۵×۱۵ سانتی متر، ۱۴۹۲ ص.

آغاز: الحمدلله... بعد از حمد و صلوات می گوید اضعف العباد...

انجام: مثل

توضیح: نسخه دیگری از کتاب، ذیل ش ۵۰۵، Acc. No. موجود است. ۱۳۶۰ صفحه دارد، نام کاتب و سال کتابت قید نشده است. خط آن نستعلیق و قطع آن ۲۷/۵×۲۰ سانتی متر است.

۱۰۳. ش ۴۶۴، Acc. No. ردیف ۹۴

کنز اللغات (محمد بن عبدالخالق بن معروف [نام مؤلف در متن کتاب: عبدالرحیم بن

احمد سور است])

کتاب لغت عربی و فارسی مشتمل بر توضیح لغات و اصطلاحات قرآن و ادب فارسی و عربی. این کتاب به کارکیا سلطان محمد بن کیاگیلانی (۹-۱۴۴۷م) تقدیم شده است و مقدمه‌ای در فن لغت‌نویسی دارد. ظاهراً به خط دو کاتب و در دو مجلد است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۰۴۲ هـ، جلد اول در ۱۰۳۸ هـ به پایان رسیده است. قطع: ۲۳/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۱۰۴۴ ص.

آغاز: بسم... الحمدلله... اما بعد حمد و صلوات می گوید اضعف العباد و خادم الفقرا...

انجام: سیدی بفتح یکم و سکون دوم راه می نماید خدای کسی را که می خواهد تمت...

آغاز جلد ۲: بسم... والحمد لله... ابتدای هر سخن آن خوبتر...

انجام: به معنی جمع یویو است والله اعلم تمت الکتاب.

۱۰۴. ش ۶۲۴، Acc. No. ردیف ۹۸

لغت عالمگیری (فاضل)

فرهنگ فارسی عربی مشتمل بر لغات شاذ و نادر قرآن، احادیث نبوی، تصوف، دین، ادبیات و جز آن به صورت الفبایی. این اثر در زمان اورنگ زیب تهیه و به او اهدا شده است.

خط: نسخ، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۳۰×۲۰ سانتی متر، ۱۱۰۶ ص، موریانه خورده، جلد فرسوده، مجلدول شنگرف.
 آغاز: الحمد لمن علم الادم الاسماء و کلهما...
 انجام: چنانکه زردیزی و سیمبخشی هشتم تائیسست تم.

۱۰۵. ش ۴۹۶، Acc. No.، ردیف ۱۰۲

مجمع‌الفرس (محمد قاسم بن حاجی محمد کاشانی معروف به سروری)
 مؤلف در مقدمه به ۱۶ اثر، که کتاب بر اساس آنها تدوین شده، اشاره می‌کند. کتاب در ۱۰۰۸ هـ تألیف شده و به ابوالمظفر عباس بهادر، شاه ایران اهدا شده است.
 خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۷/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۸۳۸ ص، سرلوحه مذهب مزدوج، لوح دوم جدا شده، مجلدول طلائی دیوان.
 آغاز: بسم... ابتدای کلام هر دانشمند سخنور و انتهای سخن هر خردمند هنرور...
 انجام: خورد مخالفان تو خون دل و جگر قوت موافقان تو یزدادی و عسل

۱۰۶. ش ۴۹۹، Acc. No.، ردیف ۹۹

مدارالافاضل (الله داد فیضی ابن علیشیر)
 فرهنگ فارسی، عربی و ترکی به شیوه فرهنگ‌های دیگر چون صراح، مهذب الاسماء و جز آن. بیشتر شامل لغاتی است که در شاهنامه فردوسی، خمسة نظامی و دیگر آثار ادبی به کار رفته است. این فرهنگ در ۱۰۰۱ هـ به پایان رسیده است.
 خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۸/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۸۴۲ ص، سرلوحه آراسته، متن و حاشیه شده.
 آغاز: بسم... لمؤلفه ای نام تو ورد هر زبانی دگر است...
 انجام: تمت هذه نسخه الموسومة بمدار [...] من تألیف افضل المتأخرین شیخ الله داد فیضی سرهندي.

۱۰۷. ش ۴۴۳، Acc. No.، ردیف ۱۰۵

مصطلحات الشعرا (وارسته سیالکوتی)
 کتاب در باب اصطلاحات شعری است. در سال ۱۱۸۰ هـ پس از پانزده سال تحقیق عمیق در دیگر کتب لغت فراهم شده است.
 خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۳/۵

سانتی متر، ۳۸۰ ص.

آغاز: بسم الله مجریها و می خوانم و سفینه کاغذی در بحر سخن می رانم...
انجام: تمام شد هذا النججه وارسته مسمی به مصطلحات الشعرا در تحقیق اشعار شاعران متأخرین.

۱۰۸. ش ۴۹۷، Acc. No.، ردیف ۱۰۴

مؤید الفضلا (محمد بن لاد)

فرهنگ مهمی است مشتمل بر لغات و عبارات متون ادبیات فارسی چون شاهنامه، خمسة نظامی، دیوان خاقانی و دیگر آثار. به کتاب، باب و فصل تقسیم شده، هم چنین به معنای لغات در دیگر کتب مهم لغت مانند التاج، الصراح، شرفنامه و جز آن اشاره شده است.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۰۹۶هـ، قطع: ۲۸/۵×۱۸/۵ سانتی متر، ۸۰۸ ص.
آغاز: بسم... محامد متواتره و مدایح متکاثره مر دادار دانا و تنکری توانا...
انجام: ینقشی صعوه یوری ازین سوی تمت هذا الکتاب.

۱۰۹. ش ۴۳۲، Acc. No.، ردیف ۱۰۶

نوادرالانفاظ (سراج الدین علی خان آرزو)

فرهنگ هندی سنسکریت به فارسی، عربی و ترکی و مترادفات آن‌ها، مرتب شده طبق حروف الفبا. این کتاب ضمیمه کتابی است با عنوان غرایب اللغات از عبدالواسع هانسوی. و این کتاب به اشاره اچ. بلخمن نوشته شده است.
خط: نستعلیق، کاتب: محمد امجد، تاریخ کتابت: ۱۸۷۶م، قطع: ۲۱/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۳۷۴ ص.
آغاز: بسم... سیحانک لاعلم لنا الا ما علمتنا... بعد حمد و سپاس معلم الاسماء...
انجام: تنهل در رساله آدم بزرگ لب بر طام به بای موحدہ مکسور و سکون رای مهمله بی نقطه لب گنده هر دو آورده.

ص. صرف و نحو

۱۱۰. ش ۴۶۸، Acc. No.، ردیف ۷۱

جامع الغموض شرح کافیہ (ابن قاضی عبدالرسول العثماني)

در صرف و نحو کافیہ ابن حاجب است. مؤلف در مقدمه کوتاه قواعد اساسی صرف را به دست داده و در پایان نکاتی درباره شهر احمدنگر افزوده و اشعاری در ستایش صوفیان آورده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۱۶/۵×۱۵ سانتی متر، ج: ۶۲۸ص، موریانه خورده.

آغاز: الحمد لله الذي اعز الكافيه في الاعصار و اشغل العلماء بحل مشكلاتها...
انجام: من عاصي و اضعف را پذيرد تمت الكتاب بعون ملك الوهاب.

۱۱۱. ش ۴۱۹، Acc. No.، ردیف ۶۶

دستورالمبتدی (صغیر بن نصیر)

قواعد صرف عربی و کتابت همزه است. صغیر بن نصیر آن را برای فرزندش شیخ ابوالمکارم اسماعیل نوشته است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۱۰۲ص.

آغاز: الحمد لله الذي يصرف الاحوال و مخفف الانتقال...
انجام: و ایدی و سوان و استاه والله اعلم بالصواب.

۱۱۲. ش ۵۱۱، Acc. No.، ردیف ۶۸

۱. فصول اکبری (سید علی اکبر)

در باب قواعد صرف و نحو عربی.

خط: نستعلیق - نسخ بد، کاتب: محمد نظام الدین، تاریخ کتابت: ۱۲۶۴هـ، قطع: ۳۱/۵×۲۰ سانتی متر، ۸۰ص.

آغاز: الحمد لله... بدان علمک الله تعالی که کلمات عرب سه قسم بود...
انجام: در سنه هزار و دویست و شصت و چهار اختتام پذیرفت.

۲. کافیه (ابوعمر عثمان بن ابوبکر)

آغاز: بسم... قال محمد هو ابن مالک...

انجام: ... و اللام ان قدمت ها ممنوعه.

۳. کتابی در نحو

آغاز: بسم... الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد...

انجام: ... و المفتوح ما قبلها تقلب الفأ تمت بالخیر.

ق. معانی و بیان

۱۱۳. ش ۴۶۷، Acc. No. ردیف ۱۲۷

مجموع صنایع (نظام‌الدین احمد بن محمد)

نسخه درباره معانی و بیان و صنایع ادبی فارسی است. مؤلف در مقدمه مباحث اصلی معانی و بیان را با ذکر مثال توضیح داده است. کتاب چهار فصل دارد و در سال ۱۶۵۰م به پایان رسیده. در این جلد شعر بلندی از سید غلامعلی بلگرامی به نام مرآت الجمال هم آمده. در صفحات ضمیمه نکاتی در باب تاریخ دکن آمده است.

خط: نستعلیق، شکسته نستعلیق، کاتب: سید عزیزالله ولد سید هدایت‌الله، تاریخ کتابت: ۱۱۵۹هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۲۳۶ص.

آغاز: بسم... الحمدلله الذی انعم علینا... شکرى زیاده از آنچه در تحریر و تقریر نگنجد (کذا)...
انجام: بفرغ انجامید نسخه متبرکه مجموعه الصنایع بعون الله الوهاب.

ر. عروض

۱۱۴. ش ۴۲۹، Acc. No. ردیف ۱۲۳

عروض سیفی (مولانا سیفی عروضی)

کتاب درباره اصول عروض عربی و فارسی و تقطیع شعر است. مؤلف معلم شاهزاده بایسنقر میرزا بوده. در مقدمه کتاب تفاوت‌های عروضی شعر فارسی مورد بررسی قرار گرفته. این اثر در ۸۹۶هـ در سمرقند به پایان رسیده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۲/۵ سانتی‌متر، ۱۰۸ص، عنوان‌ها به شنگرف، جدول‌ها و دوایر الوان.

آغاز: بسم... الحمدلله الذی جعل علم العروض...
انجام: مفعولن مفعولن فعل تمام شد.

ش. شرح (نظم و نثر)

۱۱۵. ش ۴۲۸، Acc. No. ردیف ۱۳۹

پنج حاشیه مثنوی (نظام‌الدین محمود داعی)

شرحی بر مثنوی مولانا. این مجموعه شامل شرح چهار دفتر مثنوی است. این نسخه به نام حاشیه داعی نیز معروف است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۷۲۰گ.

آغاز: بسم... الحمدلله... بدان که این ناگزیر است معنوی بر نوادر مثنوی که از قلم داعی...
انجام: سخنان خوشک نشان (کذا) بادی که از روی بر طرف برخیزد والله اعلم...

۱۱۶. ش ۴۱۱، Acc. No.، ردیف ۱۴۰

شرح بوستان سعدی (عبدالواسع هانسوی)

شرح اشعار دشوار بوستان سعدی است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۲/۵ سانتی متر، ۲۳۰ص، عنوانها و «قوله» به سنگرف.

آغاز: بسم... الحمدلله... اما همی گوید معترف العجز و نادانی در فهم الفاظ و درک معانی...
انجام: آن جهل است از ضابطه اهل فرس و عدم اطلاع بر محاوره ایشان تم الكتاب.

۱۱۷. ش ۵۰۸، Acc. No.، ردیف ۱۴۵

شرح سکندرنامه (سراج الدین)

شرح اسکندرنامه‌ی نظامی گنجوی مشتمل بر زندگانی اسکندر کبیر توأم با افسانه. این نسخه به نام شکوفه‌زار هم خوانده شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۲۰۶هـ، قطع: ۸/۵×۱۶/۵ سانتی متر، ۶۰۶ص، صفحه اول افتاده، مجدول سنگرف، لوحه الوان، نصف صفحه اول افتاده.

آغاز: بسم... بمعنی گشاده پر باد از آن...
انجام: این نسخه اتمام پذیرفت بفضل سبجانه.

۱۱۸. ش ۴۸۱، Acc. No.، ردیف ۶۴

۱. شرح قصیده بعدالمعالی (سراج الدین علی بن عثمان الوسی)

شامل قصیده‌ای در توحید با شرح آن به فارسی.

۲. ارشادالمسلمین

در فقه و اخلاق و سخنانی از پیامبر درباره همین موضوع.

۳. رساله سلوک نقشبندیه (شیخ احمد سرهندی معروف به مجدد الف ثانی)

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: محمد زین الدین، تاریخ کتابت: ۱۱۷۰هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۵

سانتی متر، ۴۲گ.

توضیح: آخرین رساله در محرم ۱۳۰۹ هـ تحریر شده است. پاره‌ای اوراق در میانه سفید مانده است.

۱۱۹. ش ۵۵۴، Acc. No. ردیف ۱۴۴

شرح قصیدهٔ برده (شیخ شهاب‌الدین دولت‌آبادی)

شرح و تفسیر قصیدهٔ مشهور شرف‌الدین ابو عبدالله محمد بن سعید البوسیری در نعت پیامبر اسلام است.

خط: نسخ، شکسته نستعلیق، کاتب: محمد حبیب، تاریخ کتابت: ۱۱۲۹ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۲/۵
سانتی متر، ۷۰گ، موربانه خورده و فرسوده.

آغاز: الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی...
عبارت پایانی: والله عالم و من تعالی انه کان قد [...] توضیح: ظاهراً انجام افتاده.

۱۲۰. ش ۵۶۰، Acc. No. ردیف ۱۴۲

شرح گلستان سعدی (یعقوب بن سید علی)

شرح و توضیح لغات گلستان سعدی به عربی است.

خط: نسخ، کاتب: هدایی بن نصیرالدین بن حاجی علی، تاریخ کتابت: ۹۶۲ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵
سانتی متر، ۴۲۸گ.

آغاز: بسم... الحمد لله... بعد فيقول العبد الضعيف المذنب يعقوب ابن علي...
انجام: لنفسك من خير تريديه اطلب من الله... هدایی بن ناصرالدین ابن حاجی علی.

۱۲۱. ش ۴۴۶، Acc. No. ردیف ۱۴۳

شرح مخزن الاسرار (محمد بن قوام بن رستم البلخی)

شرح و توضیح لغات مخزن الاسرار نظامی گنجوی است. شارح این نسخه را از روی نسخ دیگر تصحیح کرده و فقط به شرح ۱۳۱۰ بیت مشکل از میان ۳۲۶۳ بیت پرداخته است.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۰۹۱ هـ، قطع: ۲۱/۵×۱۵ سانتی متر، ۲۰۸ص.
آغاز: بسم... حمد و سپاس بر فتّاحی که فاتحهٔ کتاب... او مفتاح اقبال خزاین غیب است...
انجام: به جاده استفاده رساند اعلی الله... تمت.

ت. آثار منشور

۱۲۲. ش ۴۲۱، Acc. No. ۱۳۶، ردیف

انتخاب مجموعه الانشا (انتخاب عاصمی) (شیخ محمد امین)

این رساله کوتاه حاوی سخنان و نامه‌های عارفان است درباره خدا و پیامبران. نوشته‌هایی از نظام هروی، امیرخسرو، مولانا عبدالرحمن جامی، میرزا عبدالقادر بیدل و دیگران دارد. مؤلف آن در خدمت رام‌رای دکن و رای‌بوده چند بوده است. این اثر در ۴-۱۷۳۳م به پایان رسید و به نام انتخاب عاصمی نیز شناخته می‌شود.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۱۵×۲۰ سانتی‌متر، ۴۲ص.

آغاز: بسم... انتخاب مجموعه الانشا که تألیف... ای ذکر تو گل فروش بازار سخن...
انجام: تشبیه دادم آنرا شمس در دریا.

۱۲۳. ش ۴۴۷، Acc. No. ۱۳۵، ردیف

انشای ظهوری (نورالدین محمد ظهوری)

کتاب منشوری از ملا ظهوری شاعر دربار ابراهیم عادل‌شاه دوم بیجاپور (۱۵۸۰-۱۶۲۶م). مشتمل بر نثر سه کتاب به نام‌های نوره‌نامه، گلزار ابراهیمی و خوان خلیل. در این نسخه هم‌چنین پنج رقعۀ ظهوری مانند فراق‌نامه، کخدای عشق و جز آن آمده است.

خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۵/۱۲×۲۱/۵ سانتی‌متر، ۱۸۶ص.

آغاز: بسم... سرودسرایان عشرتکده فال...
انجام: تمت تمام شده نسخه ملا ظهوری...

۱۲۴. ش ۴۵۰، Acc. No. ۱۳۷، ردیف

کارستان منیر (ابوالبرکات منیر لاهوری)

داستان پرماجرای شاهزاده هرمز والاختر است که در سال ۱۰۵۰هـ در بیجاپور تدوین و به شاهجهان اهدا شده است.

خط: نستعلیق، کاتب: سیدمحمد وزیرالدین السلطان، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۵/۱۳×۲۱/۵ سانتی‌متر، ۱۷۲ص، عنوان‌ها به شنگرف، موریانه‌خورده.

آغاز: بسم... ستایش گوناگون پادشاهی را سزاوار است...

انجام: یک قلم در خط شدند از غیرتش تمت تمام...

۱۲۵. ش ۴۸۸، Acc. No.، ردیف ۱۳۴

گلستان (مصلح‌الدین سعدی شیرازی)

خط: نستعلیق خوش، کاتب: کلب علی، تاریخ کتابت: ۱۲۲۲هـ، قطع: ۲۶/۵×۱۵ سانتی‌متر، ۲۳۸ص، کاغذ زرافشان، مجدول طلائی و الوان، جلد افتاده.

آغاز: بسم... منت خدایرا عزّ و جل...

انجام: من بعد ذلک غفراناً لصاحبه.

۱۲۶. ش ۴۷۳، Acc. No.، ردیف ۱۳۸

مجموعه رسائل طغرا (طغرای مشهدی)

رسایل طغرای مشهدی، که در دوره شاهجهان نگاشته شده، شامل هیجده رساله چون فردوسیّه، الهامیه، تجلیه، و جز آن است. به علاوه حاوی نامه‌هایی است که به افراد گوناگون نوشته شده است. همین نسخه به نام‌های منشآت ملاطغرا، یا انشای طغرانیز شناخته می‌شود.

خط: شکسته نستعلیق و نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۲/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۶۵۶ص، مجدول، بعضی اوراق سفید.

آغاز: نام این تازه مقالست که [...] لفظ خشکی نخواهد بود...

انجام: حرف طغرای حقیقین این است.

ث. متفرقه

۱۲۷. ش ۴۳۳، Acc. No.، ردیف ۱۶۳

بیاض

حاوی یادداشت‌های روزانه، احتمالاً منسوب به نجابت‌خان، یکی از بزرگان دوره اورنگ زیب. بخش اول حاوی اشعار گوناگونی است از شاعرانی چون وفایی عمدتی، محتشمی و دیگران. بخش دوم مشتمل است بر اشعار مذهبی. این نسخه را به خطا دیوان نامیده‌اند.

نسخه مهر نجابت‌خان دارد.

خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲هـ، قطع: ۲۰×۱۵ سانتی‌متر،

۵۸۲ص، کاغذ الوان، سطرها از عرض.

آغاز: ناخوانا.

انجام: بر جمع‌کننده و نویسنده این کتاب رحمت باد... تمت الكتاب...

۱۲۸. ش ۵۷۰، Acc. No.، ردیف ۱۶۴

بیاض

حاوی یادداشت‌های شخصی در باب دین، تولد پیامبر اسلام (ص) و دعا.
خط: نسخ، شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع:
۲۱/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۲۹۲ص.
آغاز: اما صلوة رجب فقد روی بالاسناد عن رسول الله...
انجام: واحلل عقدة من لساني يفقهوا قولي.

۱۲۹. ش ۵۴۲، Acc. No.، ردیف ۱۶۵

بیاض (حکیم جعفرخان)

یادداشت‌های شخصی و منتخب اشعار شاعران متقدم و متأخر فارسی‌زبان. از این بیاض چنین
برمی‌آید که مؤلف معاصر نواب امجدعلی شاه اوده (۳۳-۱۸۳۲م) بوده است.
خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع: ۲۳/۵×۱۱/۵
سانتی‌متر، ۳۷۲ص، مجدول، بیاضی با حاشیه گل و بوته و مذهب.
آغاز: بجان پاک تو سوگند و جان زنده‌دلان...
توضیح: اشعاری از عرفی، اهلی، کمال خجندی، سلیم، شاپور تهرانی، وحشی و دیگران نقل شده
است.

۱۳۰. ش ۴۱۶، Acc. No.، ردیف ۱۶۶

بیاض اشعار

نوشته‌های منظوم و مثنوی ادبی، تاریخی و دینی. مثلاً گزیده‌ای از شاهنامه ظهوری و دیوان کاشانی
و جز آن.
خط: نستعلیق، شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۳هـ، قطع:
۲۲/۵×۱۳/۵ سانتی‌متر، ۳۰۸ص، محشّی.
آغاز: بسم... اصالت نه آن است که آبا و اجداد از جنس امرا و وزرا باشند...
انجام: تو پنداری که شعله بیک حال باقی و ثابت است... فی الفاتحة الثانیة.

۱۳۱. ش ۵۵۱، Acc. No.، ردیف ۱۹۹

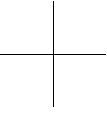
شرح رساله فی العلم (نصیرالدین بن محمد الطوسنی)

تفسیر و توضیح اثر خواجه نصیر طوسی در باب علم که به همت کمال‌الدین ابوجعفر بن سعیدالبحرانی تدوین شده است.
خط: نسخ، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، ظاهراً ق ۱۲ هـ، قطع: ۱۷/۵×۸/۵ سانتی‌متر، ۶۸ ص.
آغاز: الحمد لله علی ما اولینا...
انجام: لختم الکلام مهنا والله ولی التوفیق...

۱۳۲. ش ۱۹۳، Acc. No. ۱۹۳، ردیف ۱۹۳

فهرست مجموعه فورت ویلیام کالج

فهرست نسخ خطی که پس از انتقال کتاب‌های فورت ویلیام کالج در ۲۵ مارس ۱۸۳۶ م به انجمن آسیایی بنگال بر جای مانده و آن فهرست ۸۵ کتاب و نسخه خطی و سیاهه ۵۹ کتاب تماماً آسیب‌دیده و شش جنگ است.
خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۸/۵×۱۸/۵ سانتی‌متر، ۱۰۸ ص.
آغاز: این فهرست کتب مکتوبه است مع فی‌الکتاب که بعد از فرستادن بسوسیته در کالج داشته شده...
انجام: جنگ لمبر ششم مشتمل بر شش قطعه تاریخ.

---

*A Catalogue of
Fort William College
Collection (Calcutta)*

---

in

*The National Archives Library of India -
new Delhi*

Compiled by Tawfīq H. SobḤĀNĪ and
Moḥammad Rezā NAṢĪRĪ

Supplement No. 8
Nāme-ye Farhangestān

Tehran, Apr. 2000

